O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2002-yil, 14-iyun • N 25 (3659)

БАРАКА НИШОНАСИ

Ғаллага ўроқ тушди. Бу сўз азал-азалдан халқимизнинг дилига хушнудлик, шукроналик олиб кирган. Ҳозир ҳам шундай. Зеро, ғалла ўрими – ризқ-насиба йиғимидир.

Ҳазрат Навоий айтганларидек, «деҳқонки дона сочар» экан, «ўзига ризқ йўлин очар». Дарҳақиқат, бободеҳқоннинг кузги, баҳорги заҳматли меҳнатлари бугун ўз самарасини кўрсатмоқда: далаларда олтинранг манзара! Мағзи тўлиқ бошоқлар нозиккина бош эгиб, гўё бободеҳқоннинг тўккан пешона тери ҳақига таъзим қилаётгандек!

Ҳа, деҳқонларимизнинг фидойилиги, омилкорлиги, меҳнатсеварлиги ҳарқанча таърифу таҳсинга муносиб. Шу ўринда келажакка умид ва ишонч ҳисси билан бокишдек эзгу хислатини ҳам айтиб ўтиш жоиз. Кейинги икки йилда изма-из қурғоқчилик ҳукм суриши халқимиз кайфиятига таъсир ўтказмай қолмади, албатта. Ахир, катта умид билан экилган буғдойдан меҳнатга яраша ҳосил ололмаслик – деҳқон учун оғир жафо эдида. Кўплаб лалмикор ерларда сарф этилган уруғлик ҳам зое кетгани-чи...

Бу йил эса табиат ўз тантилигини кўрсатди. Деҳқон даласи кут-баракага бой бўлди. Элнинг ризқу насибаси мўл бўлди.

Айни кунларда мамлакатимизда ғалла ўрим-йиғими қизғин давом этмоқда. Бу жараён яна одатдагидек, саховатли Сурхон заминидан бошланди. Қизириқ ва Жарқўрғон тумани ғаллакорларининг 22 минг тоннадан ғалла тайёрлаб, ҳар қайси туман ўз шартномавий режаларини мамлакатимизда биринчилардан бўлиб бажаргани ва яна режага қўшимча равишда минглаб тонна ғалла тайёрлашга азму қарор қилгани бу йилги ҳосил карвонининг салоҳияти ғоят катта эканлигидан далолатдир.

Ҳосил — қилинган меҳнат шодиёнаси. У туфайли инсоннинг кўнгли ёришади, юзи кулгуга, тили қўшиққа мойил бўлади. Қадим оҳангларда бир насим янграр:

Хирмон тўлиб тўкилди дон,
Тандир тўлиб ёпилди нон...

Ҳосил — барака нишонаси. Олтин далаларда жавлон ураётган — эл-юрт ризқини йиғиб олаётган меҳнат аҳлининг ҳаракати улуғ, муддаоси қутлуғдир. Биз ҳам бободеҳқонларимизга "Хирмонингизга барака берсин", деймиз.

Сафар ОЛЛОЁР

"Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуида барпо этилаётган "Қатағон қурбонлари хотираси" музейи қурилиши якунига етмоқда.

Абдуғани ЖУМА олган суратлар.

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг драматургия кенгашида Абдулла Матёқубов (Ёқуб Абдулла)нинг «Клеопатра» асари қўлёзмаси муҳокама қилинди. Анъанага кўра, уни муаллифнинг ўзи ўқиб берди. Сўнгра драматурглар Эркин Самандар, Жўра Маҳмуд, Ҳайитмат Расул, шоир Ҳусниддин Шарипов, ёзувчи ва мунаққид Раҳимжон Отаев, Санъат институти талабалари мазкур асар хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Муаллифнинг тарихий фактларни чуқур ўргангани, лекин саҳна асарининг ички қонуниятларини яхши эгалламагани, хусусан, асарда кучли драматизм, конфликт ва коллизиялар етишмаслигини таъкидладилар. Шу маънода муаллифга тегишли маслаҳатлар берилди.

Муҳокама сўнггида муаллиф йиғилганларга қимматли фикр-мулоҳазалари учун миннатдорлик билдириб, асарни маромига етказишга қаратилган ижодий ишини давом эттиражагини билдирди.

Йиғилишни Ёзувчилар уюшмаси драматургия кенгаши раиси Эркин Самандар бошқарди.

* * *

11 июн куни Ёзувчилар уюшмасида «Онажоним, шеърият» тўгарагининг навбатдаги машғулоти бўлди. Уни уюшма раисининг ўринбосари, шоир Сирожиддин Саййид очди. Шоирлар Кўчқор Норқобил ва Хосият Рустамовалар шеърият анжуманида ўзларининг ижодий ишлари, режалари хусусида сўзлаб, шеърларидан намуналар ўқидилар.

Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим, таниқли шоирлар Икром Отамурод, Эшқобил Шукур, адабиётшунос олим Адҳамбек Олимбековлар сўзга чиқишиб, иккала ижодкорнинг муштарак ижодий фаолияти хусусидаги ўзларининг самимий фикрларини билдирдилар.

Кеча қизғин мунозараларга бой бўлди. Ёш шоирлар ўзларини қизиқтирган кўпдан-кўп саволларга жавоблар олдилар.

Нилуфар ЖАББОРОВА

ЁШ РАҚҚОСАЛАР ТАНЛОВИ

Бухоро шаҳрида ўтказилган Мукаррам Турғунбоева номидаги республика ёш раққосалар танлови ўзига хос гўзаллик ва нафосат байрамига айланди.

Танлов давомида устозлар ижодий меросини давом эттирувчи, шу билан бирга, ҳар бир вилоятнинг ўзига хос рақс йўналишлари ифодасини топган янги асарлар ҳам ижро этилди. Раққосалар маҳоратларини Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби Юлдуз Исматова раислигидаги ҳакамлар ҳайъати баҳолаб борди.

Танлов натижасига кўра «Баҳор» ансамбли раққосаси Иродахон Исмоилова устоз санъаткор М.Турғунбоева саҳналаштирган «Нозанин» ва Ўзбекистон халқ артисти М.Эргашева саҳналаштирган «Тавоис» рақслари ижроси учун бош соврин – Гран-Прига сазовор бўлди. Хоразм вилоятидан Олеся Липатова маҳорат билан ижро этган «Гусванд» ҳамда «Она орзуси» рақслари учун биринчи ўрин ва биринчи даражали диплом билан тақдирланди.

Иқтидорли раққосалар Азиза Жўраева (Қашқадарё) ва Наргиза Атоева (Бухоро) иккинчи ўрин ва иккинчи даражали диплом, Даметкен Хўжабоева (Қорақалпоғистон) ва Назокат Абдумўминова (Сирдарё) учинчи ўрин ва учинчи даражали дипломни қўлга киритдилар.

Иқтидорли раққосалардан беш киши танловнинг махсус дипломлари билан тақдирланди.

Ғолибларни тақдирлаш маросими танлов совриндорлари ҳамда «Ўзбекрақс» бадиий жамоалари иштирокида гала-концерт билан ниҳояланди.

Бахтиёр МАНСУРОВ

Суратда: **Гран-При соҳибаси Иродахон ИСМОИЛОВА.**

ТАЛАБАЛАР АНЖУМАНИ

Ўзбекистон Давлат консерваториясида олий ўқув юртлари талабаларининг санъат танқидчилиги муаммоларига бағишланган ўнинчи анжумани бўлди. Анжуманда турли ўқув юртларидан келган 27 талаба қатнашди. Талабалар ўз маърузаларида асосий эътиборни мусиқа, рақс, кино, театр, радио ва телевидение каби санъат турларидаги долзарб масалаларга қаратдилар.

Анжуман доирасида бўлиб ўтган ижодий танловда Ўзбекистон Давлат консерваторияси талабаси Елена Тронова биринчи ўринни эгаллади. Мазкур консерватория талабаси Моҳина Раҳимова иккинчи, Термиз университетидан Матлуба Расулова учинчи ўринга сазовор бўлдилар. Шунингдек, Г.Айимбетова (Нукус), Н.Аҳмедова (Самарқанд), З.Ёрматова (Қўқон) ва Ф.Эргашева (Самарқанд) каби иқтидорли талабалар рағбатлантирувчи совринлар билан тақдирландилар.

Ойдин РАҲИМОВА

Бу сонда:

ТОМОШАБИН КИНОТЕАТРГА ҚАЙТАДИ...МИ? → 2

БОЗОРДАГИ БАҲО

ТАРЖИМАМИ, ТАЖРИБА? → 3

Тикиламан соғинч-ла сенга
ёниб сочларингни силайман
сен қайдасан гулим → 4

Умарали НОРМАТОВ: ТАЛҚИН ХИЛМА-ХИЛЛИГИ – ТАНҚИД БОЙЛИГИ

–Яқин-яқинларда адабий танқидчиликда бадиият, маҳорат, поэтика долзарб масалалардан саналарди. Эндиликда талқин муаммоси — германевтикага эътибор кучайди, бу мавзуда номзодлик, докторлик диссертациялари ёзилаётир, мақолалар эълон қилинаётир. Буни Сиз қандай изоҳлайсиз?

–Миллий танқидчилигимиз тараққиёти, жамиятдаги маънавий, адабий ҳаётдаги, бадиий тафаккурдаги ўзгариш, янгиланиш жараёни бугунги кунда талқин муаммосини кун тартибига қўйди. XX аср охирига келиб яккаҳоким мафкуранинг емирилиши, истиқлол даврида фикрлар хилма-хиллиги учун йўл очилгани бизда ҳам тараққий этган мамлакатлар адабиётшунослигида урф бўлган талқин илми, назариясининг қарор топишига замин ҳозирлади. Герменевтика аслида фандаги, хусусан, адабий танқид, адабиётшуносликдаги демократизмнинг кўринишидир; адабий ҳодиса, бадиий асар ҳақидаги бир-биридан кескин фарқ қилувчи қараш, фикрларнинг, тахмин ва талқинларнинг хилма-хиллигидир.

–Домла, илгарилари ҳам адабиётшуносликда жиддий адабий мунозаралар, «бир асар ҳақида икки хил фикр»лар бўлар эди-ку?

–Тўғри, жиддий мунозаралар бўлган, бироқ улар қай тарзда кечган? Энг ёмони, ҳар қандай баҳс-мунозараларда охир-оқибат ҳукмрон мафкурага мос фикр-қарашлар «ғалаба» қилиб, унга зид келадиганлари «инқироз»га учраган, аниқроғи, шунга дучор этилган.

Ўтган аср танқидий жараёни тарихидаги бир ҳолатни эслайлик: 20-йилларнинг биринчи ярмида Абдулла Қодирий билан Ғози Юнус ўртасида матбуотда хийла кескин давомли мунозара бўлиб ўтган. Бу мунозарада кескин баҳс, кўнгил изҳори — баъзан қизишиб кетиб, одоб доирасидан чиқиб кетиш ҳоллари ҳам юз берганини кузатиш мумкин. Газета таҳририяти ҳар икки томонга тенг имконият яратиб берган, охир-оқибат Қодирийни ҳимоя қилиб чиққан.

20-йиллар охирига келиб манзара бутунлай ўзгаради. 1929 йили «Шарқ ҳақиқати» газетасининг бир неча сонларида мунаққид Сотти Ҳусайнинг «Ўткан кунлар» романи тўғрисидаги танқидий руҳдаги мақоласи, шунингдек, Абдулла Қодирийнинг бунга жавобан тўққиз бандлик изоҳдан иборат жавоб хати босилгани жамоатчиликка маълум. Хайрихоҳлик, юксак одоб, чуқур билимдонлик билан ёзилган бу «изоҳлар» адиб ижодий принциплари баёни, қолаверса, янги ўзбек адабиётида реализмнинг ўзига хос манифестидир. «Изоҳлар» танқидчини ғазабга келтиради ва у адиб қарашларини тамоман бузиб талқин этган дағдағали мақола билан чиқади. Бу чиқиш, негадир, қодирийшунослар эътиборидан четроқда қолиб келяпти. Сотти Ҳусайн ўша мақолада бадиият масалалари бир ёқда қолиб, ёзувчининг дунёқараши, синфий маслаги, «майда буржуазия» ёзувчиси эканини «рад этиб бўлмайдиган далиллар», яъни «марксизм-ленинизм классиклари"дан олинган сон-саноқсиз кўчирмалар орқали ўзича «қойил қилиб» исботлайди. Йигирма саҳифадан иборат бу мақола мунаққиднинг «Ўткан кунлар» тўғрисидаги олдинги ишидан фарқли ўлароқ, мафкуравий-сиёсий демагогиянинг, мустабид тузум номидан ўқилган жиноий айбноманинг ўзгинасидир. «Ўткан кунлар»дек шоҳ санъат асари, унинг муаллифи ҳақида бунақа ҳукм-айбномага қарши на ёзувчининг ўзи, на бошқа бирор киши гап айта олармиди ўша замонда?! Шу тариқа «Ўткан кунлар» ва унинг муаллифи устидан ҳукм ўқилди, бундай айбнома 37-йилга қадар неча бор такрорланди, 38-йили адиб қатл этилганидан кейин ҳам, 1956 йилга қадар ўз кучида қолди. Қодирийнинг замондошлари – Чўлпон, Фитрат ижоди, қисмати борасида ҳам айни шу ҳол юз берди.

Муайян кам-кўстларига қарамай, 70-йиллари «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» саҳифаларида узоқ давом этган Қодирий ижоди теварагидаги мунозара адиб ҳақидаги ҳақиқатни рўёбга чиқаришда дадил қадам бўлди. Муҳими, масалага ёндашишда муайян хилма-хиллик уч бера бошлади.

80-йиллар бошларида Абдулла Ориповнинг «Аёл» шеъри тўғрисида мунаққид О.Тоғаев қарашлари билан баҳс руҳида битилган менинг «Тушуниш, ҳис этиш санъати» мақолам баҳонасида шеърият, умуман, бадиий асар талқини хусусида мунозара бўлиб ўтди. Ўша баҳснинг акс-садоси янги аср бошларида яратилган тадқиқотларда ҳам қулоққа чалинмоқда.

Ниҳоят, 80-йиллар охирларида матбуотда пайдо бўлган О.Шарафиддиновнинг «Бир тилда гаплашайлик...» сарлавҳали мақоласидаги ғоявий жиҳатдан қоралланган қатор шеърларнинг ҳимояси, ўзгача бадиий-эстетик талқини миллий танқидчилигимизда жиддий ҳодиса бўлди...

Бироқ булар талқиндаги чинакам хилма-хилликнинг дастлабки қадамлари эди, холос. Ўша кезлари кескин танқид остига олинган асарларнинг аксарияти бадиий ночор, «танқиддан тубан», ҳимоя қилишга арзимайдиган нарсалар бўларди. Жиддийроқ асарлар теварагидаги «икки хил фикр»лар кўпинча атайин уюштирилар, мунаққидларнинг бири «қораловчи», иккинчиси эса «оқловчи» ролини ўтар эди.

–Нега шу анъана бугунга келиб тўхтаб қолди? Кейинги ўн йил ичида «Ўзбекнома» ҳақидаги «икки хил фикр»ни мустасно этганда янгидан чиқаётган асарлар хусусида бошқа бирорта ўшандай жиддий чиқишни кўрмадик...

Давоми учинчи бетда

КУРАШ – АЗАЛИЙ ҚАДРИЯТИМИЗ

Куни кеча Республика Маънавият ва маърифат марказида «Ўзбек кураши – азалий маънавий қадриятимиз» мавзуида илмий-амалий семинар бўлди. Мазкур тадбир Республика «Маънавият ва маърифат» маркази, Ёзувчилар уюшмаси ҳамда Халқаро кураш академияси ташаббуси билан ташкил этилди.

Семинарда Ёзувчилар уюшмаси раиси А.Орипов, республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбари А.Болиев ва марказ раҳбари ўринбосари С.Олимов, Олий Мажлис Фан, таълим, маданият ва спорт масалалари қўмитаси раиси Н.Жўраев, Халқаро кураш академияси президенти Н.Юсупов, Халқаро Кураш Ассоциацияси Бош котиби У.Ёқубов, Халқаро кураш институти ректори Д.Қўлдошевалар сўзга чиқиб, ўзбек миллий курашининг тарихи, ўзига хос жиҳатлари, бугунги мавқеи, халқаро майдондаги муваффақиятлари ҳақида фикр юритишди.

Семинарда, шунингдек, "Маънавият ва маърифат" маркази ҳамда Халқаро кураш академияси ўртасида ўзаро ҳамкорлик битими имзоланди.

Сарвар ЗИЁЕВ

МУАЛЛИМГА СОВҒА КЕРАКМИ?

Муносабат

–Тўққизинчи синф битирувчиларим менга юз минг сўмлик зирак олиб беришди...

Автобусда бехосдан қулоғимга чалиниб қолган бу гап диққатимни тортди. Қарасам, бир четда икки аёл суҳбатлашиб турибди. Улар ўқитувчи эканлигини дарҳол англадим.

Бу ҳодиса мени қаттиқ ўйга толдирди. Наҳотки, келажак авлод тақдири ишониб топширилган, уларга билим бераётган устознинг даражаси шунчаликка тушиб қолган бўлса? Наҳотки, устозлар ўқувчиларнинг шундай «сахийликлар»ига зор бўлса?

Бу гапларни бежиз куюниб гапираётганим йўқ. Ҳозир мактабларда бундай "бачкана одат"лар чуқур илдиз отмоқда. Мактаб директорига, ўқитувчисига ҳаммани лол қолдириб қўядиган совға беришмаса, синфнинг боши эгилиб қолармиш. Битирув оқшомининг дабдабасидан бошқа синфлар, бутун мактаб ҳайрат ва ҳасаддан ёқа ушламаса ҳисоб эмас...

Албатта, мактаб билан хайрлашувни нишонлашнинг ёмон жойи йўқ. Ҳамма ҳам битирув онлари юракларда муҳрланиб қолишини истайди. Лекин бунинг бошқа бир жиҳати ҳам борки, бу ўша – биз юқорида тилга олган кераксиз, ноўрин одатларнинг урф бўлишига олиб келади ва шундай бўлмоқда ҳам.

Битирувчилар ташкил этган дабдабаларда ўқитувчиларни совға-саломлар билан сийлаш кечанинг кульминацион нуқтаси ҳисобланади. Бусиз оқшом оқшом бўлмайди. Мабодо, совға бироз одмироқ бўлиб қолса, уни олган ўқитувчи шогирдларидан хафа бўлади.

Аслини олганда, устозларимизни ҳар қанча эъзозласак оз. Уларга совға-саломлар беришнинг эса ҳеч қандай ёмон жойи йўқ. Лекин ҳамма нарсада ҳам меъёр бўлиши керак. Бошқа синфларни «синдириш»—синфнинг беҳад сахийлигини кўрсатиш учун бир-икки «бойвачча» ўқувчилар ташаббуси билан ташкил этилаётган бундай "тадбирлар" айрим ўқувчилар оиласига оғирлик қилиши ҳаммамизга аёнку. Ахир беш қўл баробар эмас. Отасиз бола тарбиялаётган оилалар бор. Топган пули аранг дори-дармонга етиб-етмай тирикчилик қилувчилар ҳам йўқ эмас. Синфдошлари бундай оилалардаги тенгқурларининг аҳволини ҳисобга олса, қўлларидан келса, бир саховатини кўрсатса бўларди-ку.

Аслида битирув оқшомида ўқитувчига берилган совғани пора десак ҳам бўлаверади. Тўғри, юз мингнинг у ёғида турадиган нарсани ўқувчилар ўз ихтиёрлари билан топширишади. Поранинг ҳам ихтиёрий равишда совға сифатида берилишини унутмайлик. Ҳатто, совғанинг қандай бўлиши кераклигини олдиндан билдириб қўядиган устозлар ҳам борки, бу иш таъмагирликнинг, порахўрликнинг ўзгинасидир.

Ажабланарлиси шундаки, бундай дабдабали битирув оқшомлари ҳамда «вечер»ларни ўтказиш нафақат ўн биринчи, балки тўққизинчи, ҳатто тўртинчи синфни битираётган ўқувчилар орасида ҳам анъанага айланди. Сир эмас, ҳозир кўплаб мактабларда китоб етишмаслиги каби муаммолар бор. Лекин мактабда ҳеч ким бу муаммо билан қизиқмайди. Ўзи шундай бўлиши керакдек, ҳамма бепарво. Яна бир масала. Нега ота-оналарнинг ўзлари ортиқча йиғди-йиғдилардан нолиб туриб, яна кераксиз тадбирларни қўллаб-қувватлашади?

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, бундай анъана боғчага ҳам кўчиб улгурибди. Боғча битирувчиларининг тарбиячи опаларига тилло занжир халқа олиб беришга одатланганларига нима дейсиз? Уларнинг мурғак хаёлларига бу ғояни ким сингдиряпти? Балки тарбиячиларнинг ўзларидир?

Сўнгги қўнғироқ, битирув оқшомлари каби тадбирлардан ташқари ҳам мактаб ҳаёти "йиғди-йиғди"-ларга тўла. Битириш имтиҳонларининг ҳар бирига алоҳида дастурхон ёзиш анъанаси азалдан қолган мерос бўлиб, ҳозир ҳам йўқолган эмас, аксинча, кучайиб бормоқда.

Булардан ташқари ҳар йили синф, мактаб таъмири учун пул йиғишлар ҳали ҳам барҳам топган эмас. Шуниси қизиқки, мактаб ҳам, синфлар ҳам ҳар йили таъмирланади. Мактаб таъмири бир йилга етмас экан, демак таъмир учун йиғилган пул бошқа томонга кетаяпти. Аслида эса мактаб таъмири учун ота-оналар пул тўплаши керак, деган гап ҳеч қаерда йўқ. Таъмир учун пулни фақат ҳомий ташкилотлар ўтказиши мумкин. Олғирликни қарангки, айрим мактаблар раҳбарлари ота-оналардан ҳам, ҳомийлардан ҳам пул ундиришга ҳаракат қилишади...

Яна бир қизиқ ҳолат. Ўқишлар тугаши арафасида мактабга негадир бирдан кетма-кет комиссиялар кела бошлайди. Очиғини айтиш керак, мактаб раҳбарияти уларни қуруқ қайтармайди. Хўш, мактабларни бундай комиссияларнинг ортиқча тафтишларидан қандай ҳимоя қилиш мумкин? Умуман, келаётган бу комиссияларнинг текширув ўтказишга ҳақлари борми? Балки мактабларга ҳам тадбиркорларга берилганидек, текширувларни рўйхатга олиб борувчи дафтар керакдир? Эҳтимол, турли йўллар билан ўқувчилардан йиғиб олинадиган пуллар комиссияларни «тинчитиш» учун ишлатилаётгандир...

Хуллас, бу гаплар кўпчиликни ўйлантираётган, қийнаётган масалалар деб ўйлаймиз. Аслида бу мавзуга қўл уришимизга ҳам айрим ота-оналарнинг шикояти асос бўлди. Дарҳақиқат, мактабларимизда дабдабали тадбирлар камаймаяпти. Улар иллатга айланиб улгурмасдан жамоатчилик бунинг олдини олиш тўғрисида ўйлаши зарур. Мактабларнинг раҳбарлари эса ўзлари ҳам бундан манфаатдор бўлгани учун бу масалага мутлақо эътибор беришмаяпти. Балки туман, вилоят, халқ таълими мутасаддилари, Халқ таълими вазирлиги муаммонинг ечимини топар.

Беҳзод МАМАДИЕВ

ЭЪЛОН!

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-услубият маркази, Ўзбекистон Республикаси Телерадиокомпанияси, «Олтин мерос», «Маҳалла» ва «Нуроний» хайрия жамғармалари, Республика «Байналмилал» маданият маркази, Қашқадарё вилояти ҳокимлиги маданият ишлари бошқармаси ва Китоб туман ҳокимлиги

«ҚАРИЯЛАРНИ ҚАДРЛАШ ЙИЛИ»га бағишлаб
20-22 июн кунлари Китоб туманида

ФОЛКЛОР-ЭТНОГРАФИК ЖАМОАЛАРИНИНГ ОЛТИНЧИ АНЪАНАВИЙ РЕСПУБЛИКА КЎРИК-ТАНЛОВИНИ
ўтказади.

Ғолибларнинг якунловчи концерти 22 июн куни соат 17.00да Китоб тумани маданият ва истироҳат боғининг ёзги эстрада саҳнасида бўлади.

Азиз санъатсевар дўстлар!

Сизларни фолклор санъати байрамига таклиф этамиз!

ТАШКИЛИЙ ҚЎМИТА

БИЛДИРИШ

2002 йил 18 июн сешанба куни соат 11.00да Миллий матбуот марказида шакл ва мазмун жиҳатдан янгиланган «Гулистон» журналининг тақдимот маросими бўлади. Маънавият ва матбуот жонкуярлари таклиф этилади.

(Манзил: Навоий кўчаси, 16-уй, Миллий Матбуот маркази.)

ЖОНКУЯР

Театрга бориш – байрамдай гап. Чунки турмуш ташвишларидан жиндайгина қутуласиз, ҳордиқ чиқарасиз. Театрда сизга жуда кўп одам хизмат қилади – чиптачи, дарбон, томоша залидаги опалар. Сиз буларнинг хизматини сезмайсиз ҳам, «раҳмат», деб ўтиб кетаверасиз. Сизнинг кутганингиз – томоша. Томошани эса, актёрлар кўрсатади. Театр деганда энг аввало актёрларни кўз олдимизга келтиришимиз ҳам шундан. Лекин актёрлар сизга бундай ҳақиқий томошани тақдим этишида жуда кўп кишиларнинг хизмати сингган бўлади.

Хуллас, актёрлар сизга ҳадя этган байрамда муаллиф, режиссёр, рассом, ҳатто фидойи саҳна усталари, яна бошқа кўп кишиларнинг ҳиссаси бор. Буларнинг сафига яна маъмурлар – театр раҳбарияти, вазирлик ходимлари ҳам киради. Тақдир тақозоси билан драматургияга қўл уриб, театр, вазирликдаги ишлар билан анча-мунча танишганимдан кейин чиқарган хулосам шу бўлдики, директор табиий ҳолда театр ютуғидан манфаатдор, аммо вазирликда ҳам шундай одам бўлмоғи кўп масалаларнинг вақтида ҳал бўлишида муҳим рол ўйнайди... Етмишинчи йилларнинг охирида шу бўлимга Қамариддин Ортиқов деган театршунос ишга келади. У бўлимда ётган пиесаларимдан бирини ўқиб қолиб, вазирнинг ўша пайтдаги биринчи ўринбосарига олиб кириб беради. Ўринбосар – Раҳима Назарова – филолог, фан номзоди эди. Опага асар маъқул бўлади.

Шифохонада ётган эдим, Қамариддин бориб қолди. Қўлида – шартнома. Ўша асар – “Тошкентдан келган меҳмон» (Миллий театрда «Гурунг» бўлиб кетган) вазирлик томонидан сотиб олинаётган экан. Бу мен учун кутилмаган ҳол эди. Чунки олдинги пиесам – «Ўттиз ёшлилар» жуда кўп вақт ётиб, тасодиф туфайли саҳна юзини кўрган, энг арзон нархда баҳоланган эди. Бу асар эса ҳали ҳеч қаерда қўйилмаган, бунинг устига, энг юқори нархда баҳоланган. «Опа юбордилар», деди Қамариддин. Мендай ҳали кўпчилик танимаган муаллифга бунчалик эътибор... Яна кимнинг – раҳбарнинг эътибори!..

Раҳима Назарова тез орада мени, Баҳодир Йўлдошевни ва бастакор Мирсодиқ Тожиевни чақирди. Баҳодир асарни саҳналаштиришга тайёргарлик кўраётган эди. Мирсодиққа спектаклга куй басталаш топширилди. Ке йинчалик ҳам яхши, ҳам ёмон гап-сўзларга сабаб бўлган «Гурунг» шу тариқа бошланган эди.

Орада Санъат бошқармасидаги муҳит ҳам ўзгарди. Маҳмуд Муродов, Санжар Зиёмов, Саид Олимхўжаев, Қобил Бердиев, Давлат Олимов, Қамариддин Ортиқов ҳақиқий «Назарова командаси»га айланди. Асар танлаш, спектакл қабул қилишда талабчанликнинг ёнига хайрихоҳлик қўшилди. Бу – ёмон асарларга йўл очилди, деган гап эмас. Мутлақо. Лекин хайрихоҳлик ишга ёрдам берди.

Раҳима Назарованинг фаолият майдони жуда кенг қамровли, бинобарин, вақти ҳам шунга яраша эканига қарамасдан, ҳар бир муаллиф, ҳар бир асарни эътиборидан четда қолдирмасди. Шароф Бошбековнинг драматург сифатида майдонга чиқишида ҳам бевосита опанинг иштироки бор.

Раҳима Назарованинг яна бир катта ташвиши – менинг серфарзандлигим, олти бола билан уч хонали квартирада яшашим эди. «Сизга қандай қилиб коттеж олиб берсам экан-а?» дердилар кўришганимизда. «Фалончига айтсаммикан? – дарҳол ўз фикридан қайтарди. – Бўлмайди. Қилмайди!» Ўша замон одамлари, ўша замон тартиби шу экан-да! Кейинчалик уй шароитим яхши бўлганини эшитиб, қанчалик қувонганлари ҳеч қачон эсимдан чиқмайди!

Қариси бор уйнинг...

У Тошкент театрларининг спектаклларини-ку, албатта, кўрар, имкон топса вилоят театрларидан ҳам «хабар олиб» турар эди. Опа ўзининг Хоразм сафарига Саид Олимхўжаев билан, Андижон сафарига Санжар Зиёмов билан мени олиб кетган. Опа театрларда қанчалик талабчан бўлса, вилоят раҳбарлари билан мулоқотларда театр манфаати жонкуярига айланганининг гувоҳиман.

Ҳеч кимни бир жойга боғлаб қўймаган. Раҳима Назарова ҳам вазирликдан кетди. Кейинги фаолияти бевосита театр билан боғлиқ бўлмагани учун тўхталиб ўтирмайман. Аммо унинг иш услуби кўпчиликнинг ёдида қолди. Менимча, бу лавозимда ҳеч ким Назаровачалик узоқ ишламаган ҳам. Бугун у киши кексалик гаштини сурмоқда.

Раҳима опа ўзини бахтли аёл ҳисоблайди. Яхши замонларга етказгани, юртда тинчлик, осойишталик бар қарорлиги, энг муҳими – бири биридан ширин набиралар ато этгани учун Оллоҳга шукрлар айтиб чарчамайди. Асосий вақти ҳам ана шу набиралар тарбиясига кетади.

Раҳима Назарова истеъдодли одамларни яхши кўрарди. Баҳодир Йўлдошев, Георгий Брим, Наби Абдураҳмонов, Мирсодиқ Тожиев, Шароф Бошбеков... Зарур бўлиб қолганда ташкилийми, маънавийми – кўмагини аямасди. Ҳа деган туяга мадор, ахир! У вазирликда ишлаган даврда ўзбек театрида сезиларли юксалиш юз бергани ҳам Раҳима Назарова қандай инсон, қандай раҳбар бўлганини кўрсатиб турибди.

Бу гаплар – сизга театр томошаси тақдим этиб, ўзлари кўринмайдиганлардан бири ҳақида узуқ-юлуқ қайдлар, холос. Ана шундай куюнчак, фидойи раҳбарлар қанча кўп бўлса, театр санъати ҳамиша юксак мавқеини сақлайди, деб ўйлайман. Ҳаётда бундай инсонлар кўп. “Қарияларни қадрлаш йили“ муносабати билан мен фақат улардан бири ҳақида сўзладим, холос.

Машраб БОБОЕВ

ЗАҲМАТКАШ САНЪАТКОР

Ёднома

Кўҳна Қўқон не-не санъаткорларни, шоиру олимларни ўз бағридан учирма қилган, кўплари эса шу ернинг ўзида ижод қилиб, халқимизнинг фахрига айланганлар. Ҳамза номидаги мусиқали драма театрида умр бўйи актёр ва режиссёр бўлиб ишлаб келган, ўзбек миллий театр санъати ривожига баракали ҳисса қўшган Ўзбекистон халқ артисти Занжирали Мирзатовнинг ҳаёти ва ижоди ҳам бунга яққол мисолдир.

Тошкентдаги сиёсий-оқартув курсида ўқиб, Самарқанд шаҳрида маориф соҳасида ишлай бошлаган Занжиралига театрда ишлаш орзуси ҳеч тинчлик бермайди. Шу сабабли Қўқонга қайтади ва театрга келиб, ўз хоҳишини билдиради. Хушбичим, келишган, ёш Занжиралидан таниқли актёр Мурод Қўлдошев биронта шеър ёки монолог ўқиб беришини сўрайди. Занжирали Муқимий ва Фурқат шеърларидан қойилмақом қилиб ўқиб беради. Чиройли ва майин овозли йигитда актёрлик қобилияти борлигини сезган санъаткор уни актёр бўлиб ишлашга тавсия қилади.

1929 йили у, ёш актёр Москвага, Е.Вахтангов театри қошида ташкил қилинган ўзбек драматик студиясига малака оширишга юборилади. Бу ерда у бир гуруҳ ёш истеъдод соҳиблари билан бирга атоқли саҳна усталари И.М.Толчанов, Б.Е.Захава ва Л.И.Свердлин раҳбарлигида актёрлик санъати сирларини ўргана бошлайди. Кўз очиб юмгунча ўқиш ҳам тугайди. Занжирали Мирзатов Қўқон театри жамоасига қайтиб, айни пайтда маҳаллий радиоэшиттириш таҳририятини ташкил қилишда фаол қатнашади. Унинг ташкилотчилик қобилияти туфайли тарқаб кетиш эҳтимоли бўлган Қўқон театри янгитдан туғилиб, оёққа тура бошлайди. З.Мирзатовга бу борада унинг дўсти, ҳамкасби ва сафдоши Қурбон Назаров яқиндан ёрдам беради.

Театрда ишлаган давримда З.Мирзатов мен саҳналаштирган спектаклларда ҳам ажойиб образлар яратди. У билан ишлаш жуда осон кечарди. Унинг рол устида ишлаши, ўзи саҳналаштираётган спектакларга ёндошиши мен учун катта ижодий мактаб бўлган.

Ушбу мақолада, албатта, актёр ижро этган барча ролларга тўхталиб ўтиш қи йин. Биргина «Уйланиш» спектаклида яратган Кочкарев образини театр саҳнасида 500 мартадан ортиқ ижро этганининг ўзиёқ З.Мирзатов имкониятининг нақадар кенглигидан далолат бериб турибди. Ҳаётининг сўнгги йилларида яратган образлари қаторида «Уфқ» спектаклидаги Икром алоҳида мавқега эга. З.Мирзатов ижросидаги бу образ ватанпарварлиги, фарзандига муҳаббати ва унинг фожиали тақдиридан азобланишлари томошабинни бефарқ қолдирмади. Ёдимда, спектакл премерасида қатнашган ёзувчимиз Саид Аҳмад бу образ ижросига юксак баҳо берган эди. Кези келганда шуни айтиш керакки, Саид Аҳмаднинг драматургия соҳасидаги илк дебюти айнан Қўқон театри билан боғлиқ. Бу адибнинг «Ҳасан-Ҳусан» номли комедияси бўлиб, уни Занжирали Мирзатов саҳналаштирган. Зеро, З.Мирзатов иқтидорли режиссёр ҳам эди. 1939 йили бир гуруҳ режиссёрлар сафида Москвадаги режиссёрлик курсида таҳсил олган. Бу курсга Станиславскийнинг энг яқин шогирдларидан бири В.Г.Сахновский раҳбарлик қилган. Курсни тугатиб қайтган З.Мирзатов «Лолахон», «Ўртоқлар», «Тоҳир ва Зуҳра», «Муҳаббат», «Шарқ тонги», «Генерал Раҳимов», «Қотил», «Ҳасан-Ҳусан», «Жон қизлар», «Шикоятга ўрин йўқ» каби спектаклларни томошабинларга тақдим этди.

Санъаткор драматургия соҳасида ҳам ўзини синаб кўрган. Қўқон театри саҳнасида қўйилган «Чўпон қиз», шаҳар халқ театрида саҳналаштирилган «Севаман сени...» каби асарлари фикримизнинг далилидир. У нефтчилар ҳаётидан ҳикоя қилувчи саҳна асари яратишни ният қилганди. Афсуски, бевақт ўлим З.Мирзатовнинг бу нияти ва бошқа кўп орзу-истакларининг амалга ошишига имкон бермади.

Занжирали Мирзатов хуштабиат, ширинсўз ва камтарин инсон эди. Оиласи, фарзандларини яхши кўрарди. Умр йўлдоши Пўлатой Раҳмонова ҳам у билан ёнма-ён Қўқон театрида ишлаб келди. Айни кунларда театрда фаолият кўрсатаётган кўплаб актёрлар унинг шогирдларидир. Шаҳардаги халқ театрига З.Мирзатов номи берилган. Театр ҳаёт экан унинг хотираси доимо яшайди.

Анвар ЁҚУБХЎЖАЕВ

ОМОНУЛЛО АБДУРАЗЗОҚОВ

Бешафқат ўлим истеъдодли ижодкор, моҳир педагог, кўплаб санъаткорларнинг устози, Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат Санъат институти профессори Омонулло Абдураззоқовни орамиздан олиб кетди.

О.Абдураззоқов 1936 йили Тошкентнинг Шайхонтоҳур даҳасида туғилди. 1955 йили Охунбобоев номидаги Республика ёш томошабинлар театрида меҳнат фаолиятини бошлади. 1956 – 1960 йиллар давомида ҳозирги Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат Санъат институтининг актёрлик факультетида таҳсил олди. Ўқиш билан бирга Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқий театрида актёр бўлиб ишлади.

Омонулло Абдураззоқов 1961 йилдан умрининг охиригача Маннон Уйғур номидаги Санъат институтида талабаларга сабоқ бериб, юқори малакали мутахассислар тайёрлашга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшди.

Институтда унинг бадиий раҳбарлигида ўттиздан ортиқ диплом спектакллари саҳна юзини кўрди. О.Абдураззоқов мамлакат театрларида ҳам кўпгина спектаклларни саҳналаштиришга муваффақ бўлган. Сурхондарё вилояти мусиқали драма театрида «Уфқ», «Уруш арафасида», Қорақалпоғистон ёш томошабинлар театрида «Севганидан айрилмасин», Самарқанд вилоят мусиқали драма театрида «Дала гуллари», А.Ҳидоятов номидаги ўзбек давлат драма театрида «Тинмасин соз», каби саҳна асарлари бевосита унинг иштирокида саҳналаштирилиб, катта муваффақият қозонди.

О.Абдураззоқов дубляж санъати соҳасида ҳам баракали ижод қилди. 1947 йилдан бери «Ўзбекфилм» киностудиясида ўзбек тилига ўгирилган филмларда асосан бош қаҳрамонлар образларига мунтазам овоз бериб келди.

Истеъдодли ижодкор Омонулло Абдураззоқовнинг самарали фаолияти ҳукуматимиз томонидан юқори баҳоланиб, унга «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими» фахрий унвони берилган эди.

Устоз-мураббий, ажойиб инсон Омонулло Абдураззоқовнинг порлоқ хотираси қалбимизда яшайди.

«Ўзбектеатр» бирлашмаси, Тошкент Давлат Санъат институти

ТОМОШАБИН КИНОТЕАТРГА ҚАЙТАДИ...МИ?

— Дам олиш куни нима қиламиз?

— Кинотеатрга бораqолайлик.

— Кинони видеодан кўра қолсак-чи?

— Кинога бориш билан телевизорга тикилиб ўтиришнинг фарқи бор-ку...

Дарҳақиқат, ҳозир техника тараққиёти даврида кўпчилик филмларни видеомагнитафон, кабел телевидениеси орқали кўрадиган бўлишган. Лекин телевизор “асири” бўлиб ўтиришни маданий дам олиш дейиш мушкул.

Масаланинг бошқа томони ҳам бор. Одамлар кинотеатрларга келишлари учун ушбу даргоҳлар ҳозирги замон талабларига жавоб бериши керак. Биз айни шу муаммо билан қизиқиб Тошкент шаҳридаги бир нечта кинотеатрлар фаолиятини ўрганишга ҳаракат қилдик.

Собир Раҳимов номидаги кинотеатрга келганимизда, бино яхши таъмирланганини диққатимизни тортди. Афишалар ҳам чиройли, аммо ечилиши лозим бўлган бир қатор муаммолар бизни ўйга толдирди. Улардан асосийси — кинотеатр мулкдорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкини бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитасининг Тошкент шаҳар бошқармаси ўртасидаги тортишув экан. Ҳар иккала томон ҳам бино ўзиники бўлишини хоҳлайди.

1996 йили Вазирлар Маҳкамасининг республикадаги барча кинотеатрларни акциядорлик жамиятларига айлантириш ҳақида 247-сонли қарори чиққан эди. Шунга асосан шаҳар мулк қўмитаси 1996 йил 28 мартда “АЛ-ШО-ХАТ” жамоа корхонаси билан тузилган битим-шартнома бўйича унга Собир Раҳимов номидаги кинотеатрни хусусийлаштириш ҳақида фармойиш чиқарган ва ўша йил 17 майда мулкий ҳуқуқни тасдиқловчи давлат ордери берилган. Аммо 2001 йил 24 апрелда Тошкент шаҳар жамоа корхоналарини бошқа ҳуқуқий-ташкилий мулк шаклларига айлантириш ишчи гуруҳи “АЛ-ШО- ХАТ”да ўтказган текширув хулосасига кўра, кинотеатрни хусусийлаштириш учун маблағнинг биринчи қисмини (30 фоиз) “Сахий-Шо” хусусий фирмаси ва қолган қисмини, банкда ҳисоб рақамини очгандан сўнг, “АЛ- ШО- ХАТ” жамоа корхонаси тўлаган. Кинотеатр 2000 йил июндан 2001 йил январигача фаолият юритмаган, чунки ўша пайтда капитал таъмирлаш ишлари олиб борилган. Ҳозирги кунда ҳам кинотеатр тўлиқ имконият билан ишлатилмаяпти. Шу боис, корхонага кинотеатрни хусусийлаштириш тўғрисидаги ҳужжатларни Давлат мулк қўмитасига топшириш ҳақида кўрсатма берилган. Давлат мулк қўмитаси 2001 йил 25 майда ушбу кинотеатрни хусусийлаштириш бўйича шаҳар мулк қўмитасининг 1996 йил 28 мартдаги қарори бекор қилиниши ҳақида буйруқ чиқарган ва шаҳар мулк қўмитасининг бир ойдан кейинги буйруғида кинотеатрни хусусийлаштириш тўғрисидаги қарор бекор қилинган.

Корхона раҳбарларининг фикрича, бу буйруқлар ноқонуний, шунинг учун улар шаҳар мулк қўмитасини, сўнгра давлат мулк қўмитасини судга беришган.

Тошкент шаҳар хўжалик судининг 25. 09. 2001 йилдаги ҳал қилув қарори билан даъвогарнинг даъво талаби тўла рад этилган. Даъвогар “АЛ-ШО-ХАТ” жамоа корхонаси ҳал қилув қарорини бекор қилишни сўраб аппеляция шикояти билан мурожаат қилган. Тошкент шаҳар хўжалик судининг апелляция инстанцияси 2001 йил 13 декабрдаги қарори билан апелляция шикоятини қаноатлантирмаган.

Даъвогар бу қарорларни ноқонуний деб топиб, уларни ва юқоридаги қарорларни бекор қилишни сўраб Ўзбекистон Республикаси Олий Хўжалик судига мурожаат қилган. Суд даъвони кўриб чиқиб, қонун талаблари бир томонлама талқин қилинганлигини, бу эса низони тўғри ҳал этишга ўз таъсирини кўрсатганлигини қайд этган. Ва суднинг 05. 04. 2002 йилги қарорига мувофиқ “АЛ-ШО-ХАТ” жамоа корхонасининг кассация шикоятини қисман қаноатлантириб, Тошкент шаҳар хўжалик судининг юқорида келтирилган ҳал қилув қарори ҳамда апелляция инстанциясининг қарори бекор қилинган ва ишни янгидан кўриб чиқиш учун Тошкент шаҳар хўжалик судига юборилган. У ўз навбатида “АЛ- ШО ХАТ”нинг Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкини бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш қўмитасининг 25. 05. 2001 йилдаги ҳамда унинг Тошкент шаҳар бошқармасининг 25. 06. 2001 йилдаги қарорларини ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисидаги даъвосини қаноатлантиришни рад этган. Ва ушбу жамоа корхонасига 1996 йил 17 майда берилган мулкка эгалик ҳуқуқини тасдиқловчи 224-сонли Давлат ордерини ҳам бекор қилиш ҳақида қарор қабул қилган. Корхона шу кунларда ушбу қарор бўйича апелляция ёки кассация инстанциясига ариза топширишни режалаштирган.

— Энг алам қиладигани биз бор мол-мулкимизни сотиб кинотеатрни қонун бўйича хусусийлаштирдик, бинони капитал таъмирладик, чунки у хароба аҳволда эди, — дейди унинг директори Ҳакимжон Ҳайдаров,- унинг фаолиятини ҳам яхши олиб бордик. Мақсадимиз бу масканни чинакам маданият ўчоғига айлантириш, аммо кўриб турганингиздек бунинг уддасидан чиқишга йўл беришмаяпти. Улар бинони Бокс федерациясига беришмоқчи.

“Нукус” кинотеатридаги аҳвол ҳам кишини ранжитади, Гарчанд кинотеатр акциядорлар ихтиёрига ўтган бўлса-да, таъмирлаш у ёқда турсин... Фойега кираверишда билярд ва теннис столларидан бошқа нарсани учратмайсиз, кино юлдузларининг портретлари шарлар ойнага тегмаслиги учун полда ҳимоя вазифасини ўтамоқда. Раҳбарлар ҳам кўринмайди. Гарчи афишада кўрсатилган сеанс вақтидан ярим соат ўтган бўлса-да, филм бошланмаяпти. Нимага шундайлиги кинозалга кирганингизда аён бўлади. Кираверишда, энг аввало, димоғингизга захҳиди урилади. Агар унга чидаб атрофга назар ташласангиз ўриндиқлар эски, шифтдан чакка ўтавериб нохуш манзара ҳосил қилганининг гувоҳи бўласиз. Ана шундан сўнг нима учун томошабин йўқлиги тушунарли бўлади. Киномеханик Раҳматилла Абдуллаевдан акциядорлик жамиятининг номини сўраганимизда, “Синема Болливуд” деб жавоб берди.

“Болливуд”дан чиқиб, атрофга назар соламиз.

— Авваллари бу ер жуда гавжум бўлар эди,- дейди шу ерда яшовчи ўзини Азимжон ака деб таништирган киши. — Талабалар шаҳарчаси эмасми, кўпроқ ёшлар келишарди. Зал ҳам томошабинга тўларди. Афсуски, ҳозир бу даргоҳга биров келмайди.

У киши билан хайрлашар эканмиз, олий ўқув юртларининг бир гуруҳ талабаларига дуч келдик. Уларнинг кинотеатр ҳақидаги фикрлари билан қизиқдик. Ўзбекистон Миллий университетининг талабаси Жамшиджон сўз бошлади:

— Гоҳо кино кўргимиз келади. Аммо бу ерда эмас... Чунки “Нукус”нинг ташқи кўринишиёқ кишининг раъйини қайтаради. Кўрсатилаётган филмлар ҳам эски.

— Бу “кошона”га кириш у ёқда турсин, яқинлашишга қўрқасан киши,- дея суҳбатимизга қўшилади Нигора исмли қиз.

Ҳақиқатан ҳам, кинотеатр биноси қаровсиз, харобани эслатади.

“Қозоғистон” кинотеатрининг кўриниши ҳар қалай тузук. Афишалар ҳам ранг-баранг. Фақат кинозалга ён томондан кирилади, сабаби асосий йўлдаги хоналар ижарага берилган. Ўз соҳасида кўп йиллардан буён фаолият юритиб келаётган администратор Муҳаммаджон Рўзиев бизни қарши олди ва қурилмалар хонасига таклиф қилди. Бу ерда олтита филм кўрсатувчи қурилма мавжуд бўлиб, 300 томошабинга мўлжалланган иккита залга хизмат қиларкан. Ихчам ва бежирим мослама эътиборимизни тортди.

— Бу “DVD” дейилади,- деди Муҳаммаджон ака, — мана шу қурилмаларнинг ҳамма ишини бир ўзи бажаради, филмларни экранга сифатли, тоза етказади. Бизда “DOLBY SURROUND” тизими ҳам мавжуд. 24 та динамикдан иборат колонкалар залда шундай ўрнатилганки, томошабин ўзини худди шу воқеалар қатнашчисидек ҳис қилади. Масалан, самолёт овози аввал орқадаги динамиклардан олдингиларига ўтади. У худди томошабин устидан учаётгандек бўлади. Бу тизим ҳозир жаҳондаги ривожланган мамлакатлар кинотеатрларининг кўпчилигида мавжуд.

У киши билан суҳбатда ҳозирги пайтда омманинг кинотеатрга келиши анча сусайганини, шу туфайли бинонинг бир қисми бинго, билярд ва компютер ўйинларига қўшимча даромад олиш мақсадида ижарага берилганини англадик...

Шаҳар кинотеатрлари фаолияти ҳақида Тошкент шаҳар ҳокимлигидаги мутасадди раҳбарлар фикрини билиш мақсадида ҳокимлик ижтимоий мажмуаси ходими Эргаш Исматуллаевга мурожаат қилдик.

— Шаҳар ҳокими томонидан ўтган йилнинг май ойида қабул қилинган қарорга мувофиқ шаҳар кинотеатрларининг барчаси жорий йилнинг 21 мартигача таъмирланиб, ўз фаолиятини тиклаши шарт эди,- дейди Эргаш ака, — лекин уларнинг кўпчилик раҳбарлари яна қўшимча вақт берилишини сўраб мурожаат қилганларидан сўнг, муддат шу йилнинг 1 июлигача узайтирилди. Кинотеатрларда меҳрибонлик уйлари болалари, мактаб ўқувчилари, ногиронлар, нафақахўрлар учун имтиёзлар яратиш борасида ҳам ишлар олиб борилмоқда. Собир Раҳимов номидаги кинотеатр, унинг биноси билан

Муҳокама учун мавзу

боғлиқ муаммолардан хабардормиз. Очиғини айтганда, биз бу кинотеатрнинг ўз фаолияти билан шуғулланиши тарафдоримиз. Ҳозирги кунда одамларнинг кинотеатрларга келиши сусайган. У, албатта, чинакам ҳордиқ чиқарадиган жой бўлиши учун, аввало, файзли бўлиши керак. Репертуарларини ҳам бойитиш лозим. Ҳозир бизда чет эл филмлари кўпроқ намойиш этилади, аммо уларнинг ҳаммаси ҳам савияси жиҳатидан давр талабига жавоб бермайди. Миллий қадриятларимизни улуғлайдиган филмлар кўпроқ ишлаб чиқарилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Бу фикрларни тинглар эканмиз, наҳотки шу пайтгача бу муаммоларнинг ечимини топишнинг иложи бўлмади, деган ўй хаёлдан ўтади. Бу ҳали пойтахтимиздаги аҳвол. Вилоятлардаги кинотеатрларнинг аҳволи қалай экан?

Шуни алоҳида айтиш жоизки, кинотеатрларнинг қатор афзалликлари бор. Залларда томошабинлар учун жой кўпроқ, муҳими, репертуарни тез-тез ўзгартириш мумкин. Яна, ҳозирги пайтда мамлакатимиз ҳаётидаги янгиликлар, ютуқларимиз, миллий қадриятларимиз ҳақида кўплаб ҳужжатли филмлар олинаяпти. Агар улар бадиий филмдан олдин кўрсатилса, кўнгилдагидек бўларди.

Буларнинг ҳаммасини кўнгилдагидек амалга ошириш учун кинотеатрлар шинам, замонавий техника билан жиҳозланган бўлиши зарур. Энг муҳими, янги филмларнинг видеокассеталарга, кабел телевидениесига ноқонуний йўл билан чиқиб кетмаслигини таъминлаш керак. Албатта, бунинг учун тегишли чора-тадбирлар кўрилиши лозим.

Ёшлар — бизнинг келажагимиз. Ёш авлод тарбиясида эса кино санъатининг ўрни беқиёсдир. Шундай экан, шаҳар ва қишлоқларимиздаги кинотеатрларимизнинг аҳволига бепарво қараб бўлмайди. Буни кинотеатрларимиз фаолиятига мутасадди раҳбарлар қачон тушуниб етишади?

Салим ДОНИЁРОВ

Азиз муштарий, кинотеатрларга эҳтиёж масаласида сизнинг фикрингиз қандай? Уларни янада ободонлаштириб, гавжум томошагоҳларга айлантириш учун зарурат борми? Ёки кинотеатрлар ТВ, видео сингари замонавий телевоситаларнинг кенг ёйилиши муносабати билан оммавий томошагоҳ сифатида ўз ўрнини уларга бўшатиб берди, деб ҳисоблайсизми? Бу ҳақда бизга ўз фикр-мулоҳазаларингизни ёзиб юборасиз деган умиддамиз.

ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ БҲЛИМИ

БОЗОРДАГИ БАҲО

Уни инсоф ва диёнат ҳам белгилаши мумкин

Шарқда азал-азалдан бозорларга катта эътибор берилган. Халқимиз бежиз «Отанг бозор, онанг бозор» деб айтмайди. Бозор юрт фаровонлигининг ойнаси ҳисобланган.

Истиқлолга эришганимиздан сўнг юртимизда бозорларга янада эътибор ортди. Шаҳар ва қишлоқларимизда юзлаб янги бозорлар қад ростлади, эскилари таъмирланди. Бундан кўзланган мақсад ишлаб чиқарувчига, деҳқонга яхшироқ шароит яратиш ва шу йўл билан арзончиликка эришиш эди.

Бугун юртимизда шу талабларга жавоб берадиган бозорлар кўп. Улардаги нарх-наво ҳам меъёрида. Лекин ҳамма бозорларимизни шундай деб бўладими?

Аслида бозорларда нарх-наво ўзаро рақобатга қараб турлича бўлиши керак. Бироқ негадир бозорларимизда бу «механизм» биз истаган даражада эмас. Сотувчилар ўртасида рақобат йўқ. Ҳаммаси бир хил маҳсулотга бир хил нарх белгилаб қўйиб, пештахтага суянганча, олсанг ҳам, олмасанг ҳам шу нарх деб ўтиришади?

Бунинг сабабларидан бири бозорларни олибсотарлар эгаллаб олишганида эмасми? Улар маҳсулотни деҳқондан кўтарасига олиб қолади ёки улгуржи бозорлардан олиб келишади. Деҳқонда ҳам, улгуржи бозорда ҳам маҳсулот унча қиммат эмас. Лекин у бозорга келгач, икки-уч баравар қимматлашиб кетаяпти.

Яқинда «Фарҳод» бозоридан салафан халта олдим. Сотувчи бир марта ишлатиладиган бу халтага 25 сўм сўради. Ҳайрон бўлдим. Ахир у «Ўрикзор» улгуржи бозорида 6 сўму 25 тийин туради-ку. Нега бу ерда йигирма беш сўм?

–Ҳамма жойда нарх шундай. Ишонмасангиз бошқалардан ҳам сўраб кўринг, – деди сотувчи аёл пинагини бузмай.

Мен унга гап йигирма беш сўмда эмаслигини, мусулмончиликда савдогар олиб сотаётган маҳсулотига беш фоиз устама қўшиши мумкинлигини, ундан кўп қўшса топган пули ҳаром эканлигини тушунтирмоқчи бўлдим.

У баттар тутоқди:

–Мен тирикчилик қилаяпман. Бошқалар қанчага сотса, мен ҳам шунчага сотаяпман. Ҳаром билан менинг нима ишим бор?!

Бозорларда тарозидан уриб қолиш одат тусига айланаётгани ҳақида кўп ёзилган. Лекин бозорлардаги бу муаммо барибир тартибга тушмади. Бир куни тўрт кило картошка олдим. Кўтариб кўрсам жуда енгилга ўхшади. Бошқа тарозида тортиб кўрсам нақ бир кило кам чиқди. Бориб секингина:

–Опа, тарозидан уриш оғир гуноҳ ҳисобланади. Худодан қўрқмайсизми? Тарозидан ургандан кўра бир-икки сўм қимматроқ сотсангиз бўлмайдими? – дедим.

Аёл ҳозир кечирим сўрайди, деб ўйлаб турибман. У эса худди шундай бўлиши керакдек бетимга бақрайиб:

–Одамлар вагонлаб ўғирлаяпти. Худо бор бўлса аввал уларни жазоласин, – деса бўладими!

Мана, бозорчининг дунёқараши, савияси. Улар наҳотки, тирикчилик баҳонасида ҳар қандай гуноҳни кечириш мумкин, деб ўйлашади? Тўғри, кимдир вагонлаб ўғирлик қилаётган бўлиши мумкин. Лекин картошкачи опа ҳам ундан кам ўғирлик қилаётгани йўқ. Кечгача юз кишига картошка сотса юз кило ўғирлаб қолади. Бир ойда у уч тонна бўлади. Бир йилда эса... Ўзингиз ҳисоблаб олаверинг.

Яқинда Самарқандда бўлдим. Дўконларга кириб нарх-наво билан қизиқдим. Бир дўконда вермишел сотишаётган экан. Нархи 400 сўм. Дўкон эгаси вермишелни Тошкентдан олиб келиб сотаётганини айтди. Нархи улгуржи бозорда 350 сўм тураркан. Худди шу вермишел Тошкент дўконларида 450-500 сўм.

Ҳайрон қоласан киши. Вермишелни Самарқандга етказиш учун анча йўл ҳақи ҳам кетган. Шундай бўлса-да Самарқандда 400 сўм, Тошкентда эса худди шу маҳсулот ундан 50-100 сўм қиммат.

Кейинги пайтларда кўчаларда «поп-корн» деб номланган бодроқ сотадиган нуқталар кўпайиб кетди. Тошкентда шу бодроқнинг бир банкаси 125 сўм, Самарқандда эса уч банкаси 100 сўм туради. Демак, уни ишлаб чиқариш арзонроқ. Унда нега бу маҳсулотни Тошкентда 125 сўмдан сотишади?

Биз бозорни талаб ва таклиф белгилайди, деймиз. Аслида бозорни сотувчининг инсофи, диёнати ҳам белгилайди. Яна бир гап. Маълумки, кунлар исиши билан дўконларда, бозорларда тухум кўпайиб, нархи туша бошлади. Энг яхши тухум 55-60 сўм, сал бундайроқлари 35-40 сўмга тушиб кетди. Кейин эса... Бирдан уч-тўрт кун тухум камайиб, нархи 60-80 сўмга кўтарилди. Ва бирдан у яна кўпайди. Нарх эса юқорига чиққанча қолди. Шуларни кўриб, баъзан яна қандайдир кучлар ҳам бозордаги нархларни белгилайдими, деб ўйланиб қоласан киши.

Яқинда «Олой» бозорида шундай воқеанинг гувоҳи бўлдим. Бир отахон «Кеп қолинг, думбали «заказ» сомса», деб бозорни бошига кўтариб бақираётган йигитнинг олдига бориб сомсанинг нархини сўради.

–300 сўм, – деди йигитча.

–Инсофинг борми, битта сомсаям 300 сўм бўладими, – деди отахон.

–Тирикчилик қилаётган қайси одамда инсоф бор, ота, – деди йигитча бақрайиб.

Бу нима дегани? Нима, тирикчилик қилган одам диёнатсиз, инсофсиз бўлиши керакми? Йўқ асло. Сотувчи диёнатни, инсофни унутар экан, у оғир гуноҳга ботиши тайин. Бозорнинг минг йиллардан буён шаклланган ўз қонунлари бор. Бу қонунларга хиёнат қилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

Ҳукуматимиз, Президентимиз томонидан қарияларга, боқувчисини йўқотган, кам таъминланган оилаларга катта ғамхўрлик кўрсатилмоқда. Бундан ташқари, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш мақсадида тез-тез маошлар, нафақалар миқдори ошириб турибди. Лекин ойлик маош ошган куннинг эртасигаёқ бозорда нарх дарров кўтарилиб кетаяпти. Бунга ҳам бозорларни олибсотарлар эгаллаб олгани сабаб эмасми? Улар шундай кунни пойлаб туришади. Наҳотки, шуни назорат қилиб бўлмаса? Ҳокимликлар, бозорлар маъмурияти қаерга қараяпти?

Бир бозорчи қўшним бор. Эрта тонгда чиқиб кетгандан кеч шомда уйига қайтади. Баъзан уни «Фарҳод» бозорида учратиб қоламан. Эллик-олтмиш кило картошка ёки пиёзни аравага ортиб юрган бўлади. Қўллари дағаллашиб кетган. Энг ёмони, у аёллик латофатини йўқотиб бўлган. Ишончим комилки, ҳатто ойнага қараб соч тарашни, ўсма қўйишни ҳам унутгандек. Қадам ташлашлари ҳам эркакларга ўхшаб қолган. «Бирим икки бўлсин, бола-чақа деб шундай юрибман», дея ўзини овутади у. Эри эса уйда болаларга қарайди. Кечгача бекорчи. Бозорга ўзи чиққандан кўра аёлини чиқарганни афзал кўради. Наҳотки, бу ориятли эркакнинг иши бўлса? Ўша эркак бунга ҳар хил важни рўкач қилиши мумкин. Бироқ бунга «тирикчилик» баҳона эмас.

Бозорлар турфа найранглардан қайтмайдиган товламачиларнинг эмас, ҳалол деҳқону, ҳалол савдогарнинг, оқил ишбилармонларнинг жойига айлансин, деймиз.

Б.УММАТ

Умарали НОРМАТОВ:

ТАЛҚИН ХИЛМА-ХИЛЛИГИ — ТАНҚИД БОЙЛИГИ

Адабий гурунглар

Боши биринчи бетда

–60 – 80-йиллар танқидчилиги миллий танқидий фикр тарихида алоҳида босқич бўлиб қолди. Унинг ижобий тажрибалари бугунги кунда ҳам қўл келмоқда. Бироқ у давр танқидчилиги анъаналарини ҳозир тўлалигича такрорлашга ҳожат йўқ. Очиғи, у давр танқидчилиги асосан рус замонавий адабиётшунослиги, қолаверса, XIX аср революцион демократ танқидчилиги намояндалари – Белинский, Добролюбов, Чернишевский анъаналари руҳидаги танқидчилик эди. Кейинги ўн йиллик давомида биз жаҳон танқидий тафаккурининг янги бир олами, XX асрнинг ўнлаб фалсафий, руҳшунослик, адабий, танқидий-илмий мактаблари билан яқинроқ танишиш имкониятига эга бўлдик; эндиликда адабий жараённи, бадиий асарни «рус демократлари» қаричи билангина ўлчаб таҳлил ва талқин этиб бўлмаслигига имон келтирдик. Ф.Ницше, З.Фрейд, Э.Фромм, К.Юнг, М.Хайдеггер, Г.Гадамер, Ш.Сент-Бёв, Р.Барт, Ж.П.Сартр, А.Камю, О.Гассет, М.Бахтин, Ю.Лотман тажрибалари адабиётшунослигимизга дадил кириб кела бошлади. Қолаверса, мумтоз маънавий-адабий қадриятларимизни тиклаш йўлидаги самарали ишлар бугунги адабиётшунослик қиёфасини тубдан ўзгартирмоқда.

Модомики, биз чинакам илмий талқин — герменевтика йўлига тушиб олаётган эканмиз, 60 – 80-йилларнинг шов-шувли, белинскийча жанговар танқидий чиқишларига эндиликда ҳожат йўқ; қолаверса, бир асар ҳақида «икки хил фикр»нинг ўзи ҳозир мутлақо кифоя қилмайди, балки уч, тўрт ва ҳатто ўнлаб бир-биридан фарқ қилувчи қарашлар бўлавериши мумкинлигини миллий танқидчилигимизнинг кейинги тажрибалари тўла тасдиқламоқда. Танқиддан фақат «оқ» ва «қора» рангларни қидириш, унда асарнинг ё мақтови – тасдиғи, ё танқиди – инкорини кутиш удуми ҳам эскирди. Эндиликда танқид чинакам асардан моҳият излаш томон юз ўгирмоқда. Танқид секин-аста оммавийлик, аниқроғи, оммабопликдан йироқлашиб, профессионализм йўлига ўтмоқда... Синчиклаб кузатсангиз, бугунги танқидчилик ривожида яна кўплаб янги тамойилларга дуч келасиз.

–Сизнинг «Сукутда эмас, ҳаракатда» мақолангиздаги «танқиддан тубан» асарлар танқидига нисбатан эътирозингиз айрим баҳс-мунозараларга сабаб бўлди...

–Замонавий герменевтиканинг бош талаби шуки, чинакам адабий таҳлил ва талқин фақат сўз санъати даражасига етган чинакам бадиий матнга таянади. Қолаверса, герменевтика бадиий асарга санъат ҳодисаси деб қараш устувор бўлган шароитдагина амал қилади. Ўзингиз ўйлаб кўринг, бадиияти ҳароб матнни таҳлил ва талқин этиб бўладими, ахир! Бугунги кунда дидли, фаросатли, ўз қадрини, шаънини билган танқидчи, адабиётшунос «танқиддан тубан» асарни қўлга олишдан ўзини тияди.

Адабий ҳаёт мураккаб. Ҳамма замонларда бўлганидек, бугунги кунда ҳам заиф, танқиддан тубан, бадиий ночор асарлар кўплаб чиқаётган экан, албатта, бу ҳодисага бефарқ қараб туриб бўлмайди. Замона зайлини қарангки, танқидчининг ўз қадрини англаши – фақат чинакам бадиият намуналари асосида иш кўриши қимматга тушяпти, ночор асарларнинг эркин ва кенг ёйилишига йўл очиб беряпти. Қизиқ бир ҳол – А.Улуғовдан тортиб устоз М.Қўшжоновгача бугунги адабий танқид хусусида фикр юритган мунаққидларнинг деярли барчаси, **заиф, ночор «асар»ларни аёвсиз танқид қилишга ўзгаларни даъват этадилар-у бироқ бу нохуш юмушни ўзлари учун эп кўрмайдилар.** Эркин Воҳидов бир шеърида лутф қилиб айтганидек:

Сиз ҳам бугун панадасиз, жангга бизни қайрайсиз.
Биз бу жангда шаҳид бўлсак, аввало, Сиз яйрайсиз.

Ҳа, «ҳазилнинг таги зил» деганларидек, ночор «асар»лар уммонидаги жангда «шаҳид» бўлиб кетиш ҳеч гап эмас...

Айни шу ҳол – жанговар танқидий руҳнинг йўқлиги айрим ҳамкасабаларимиз назарда тутаётганидек бугунги танқидчиликнинг «инқирози» эмас, балки унинг ривожида туб сифат ўзгариши, янгиланиш жараёни кечаётир. Дарҳақиқат, унда 60 – 80-йиллар танқидчилигидаги айрим анъаналарнинг чиндан-да инқирози, қатор янги тамойиллар, жумладан, замонавий жаҳон адабиётшунослигига хос янгича таҳлил ва талқин усулларининг қарор топиши содир бўлмоқда. Бошқаларни қўйиб турайлик, ҳатто бугунги танқидчиликнинг «ночор» аҳволи, «инқирози» борасида кескин танқидий фикр айтган Иброҳим Ҳаққул, Сувон Мели каби мунаққидларнинг ижодий фаолиятида ҳам уларнинг ҳукм-хулосаларига зид ҳолни кўриш мумкин. Иброҳим Ҳаққулнинг тасаввуф адабиёти ҳақидаги замонавий руҳ билан суғорилган янгича теран таҳлил ва талқинларини мен ҳам бугунги адабиётшунослик, ҳам танқидчиликнинг жиддий ютуғи деб биламан. Сувон Мелининг Абдулла Орипов шеърияти, Ғафур Ғулом насри борасидаги янги тадқиқотлари янгиланаётган танқидий тафаккурнинг умидбахш самараларидандир.

–Танқидчиликдаги янгиланиш бугун яратилаётган асарлар таҳлилидан кўра, мумтоз адабиётимиз, қолаверса, XX аср янги ўзбек адабиёти намояндалари ижоди, алоҳида асарлари тадқиқига оид ишларда яққолроқ намоён бўлаётгандай туюлади...

–Шундай бўлиши табиий. Дарҳақиқат, кейинги ўн йил давомида бўлиб ўтган энг жиддий, қизғин баҳслар XX аср адабиётининг етук асарлари – «Бой ила хизматчи», «Ўткан кунлар», «Меҳробдан чаён», «Қутлуғ қон», «Зайнаб ва Омон», «Муқанна», «Мирзо Улуғбек», «Алишер Навоий», Абдулла Қаҳҳор ҳикоялари, «Сароб», «Синчалак» каби асарлар теварагида кечди. Энг муҳими, баҳс-мунозаралар чоғида бир асар, алоҳида бир персонаж хусусида турли-туман талқинлар пайдо бўла бошлади. Гарчи бундай талқинлар бир-биридан жиддий фарқ қилса-да, бири иккинчисини бутунлай рад этмайди. Адабий жамоатчилик ҳам бундай хилма-хилликка кўникиб боряпти. Масалан, «Сароб» хусусидаги Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов, Санжар Содиқ, Раҳмон Қўчқор ва ҳамина талқинлари бир муқова остида чоп этилса, ҳеч ким ажабланмайди. Ёки «Ўткан кунлар»даги Зайнаб, Ўзбек ойим, «Меҳробдан чаён»даги Солиҳ махдум, «Қутлуғ қон»даги Мирзакаримбой, Абдишукур, «Синчалак»даги Саида образларининг хилма-хил талқинлари ҳеч кимга малол келаётгани йўқ.

Афсуски, гоҳо бирор асар, бирор персонажнинг янгича талқинини узил-кесил ҳукм сифатида қабул қилишдан иборат эскича нохуш тамойиллардан тўла қутила олганимиз йўқ. «Бой ила хизматчи» теварагидаги кескин чиқишлар туфайли бу етук асарнинг эътибордан бутунлай четга суриб қўйилиши адолатдан эмас. Ёки «Алишер Навоий» драмасидаги Навоий ва Бойқаро муносабатлари тасвири борасидаги кейинги танқидий мулоҳазалар бу етук асарнинг қимматини инкор этишга олиб келмаслиги даркор. "Мирзо Улуғбек" фожиасидаги айрим тарихий шахсларнинг бадиий талқини устида ҳам кескин танқидий мулоҳазалар айтилди. Кейинги тадқиқот ва кузатишлар шундан далолат бераётирки, асардаги ўшандай талқин учун муайян асослар бор экан. Улкан аллома, етук санъаткор Шайхзода сизу бизга қараганда тарихий манбаларни пухтароқ ўрганган, тарихий ҳужжатлар қатидаги маъно-моҳиятни теранроқ уққан.

Адабиёт, мумтоз асар дунёси сир, сеҳр, ғаройиботларга тўла. Муайян бир давр-шароитда бировга қусур-нуқсон бўлиб туюлган ҳолат бошқа бир даврда ўзга бир тадқиқотчига фазилат, бадиий кашфиёт бўлиб туюлиши мумкин...

–Бундай ҳол бир танқидчи-тадқиқотчининг фаолияти давомида ҳам содир бўлиши мумкинми?

–Албатта мумкин. Узоққа бориб ўтирмайлик. XX аср ўзбек адабиёти тарихи бўйича 1990 ва 1999 йиллари чоп этилган икки дарсликни, чунончи, улардаги атоқли адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов қаламига мансуб «Абдулла Қаҳҳор», «Шайзода», «Миртемир» бобларини бир-бири билан солиштириб кўринг: талқин бобида қанчалар фарқ бор!

Фанда мутаассибларча сохта принципиаллик ҳам, вазиятга қараб ҳар қадамда қарашларни ўзгартиравериш ҳам зарарли. Бироқ бетиним илмий изланиш, ўз-ўзини тафтиш қилиш, ҳаёт ва фан ривожидаги янги жараёнлардан сабоқ чиқариш туфайли эскирган, янглиш ақидалардан дадил воз кеча билиш, қарашларни, талқинларни янгилаб, такомиллаштириб бориш чин ижодкор, фан одамининг бурчи деб биламан. Беайблик Парвардигоргагина хос. Биз эса хом сут эмган бандалармиз. Айниқса, XX аср бизнинг шароитимизда бадиий ижод ва фан кишиси учун ғоят мушкул ва зиддиятли кечди.

–XX аср ўзбек адабиёти намуналарининг янгича талқинларида уларни ўта замонавийлаштириб юбориш ҳоллари ҳам учраб қолаётгандай туюлади...

–Шундай ҳоллар бўлиши табиий. Лекин гап янгича, замонавий талқиннинг қай тарзда ва қай даражада ёритилишида. Яқинда мен икки ҳамкасбимнинг янги тадқиқотлари билан танишдим. Бири «Алпомиш» достонининг маъно қатламлари, миллий-ҳаётий илдизлари, иккинчиси эса «Муқанна» драмасидаги истибдод сиёсатига муносабат масаласи ҳақида. Ҳар икки муаллиф ҳам ўз фикр-қарашларини зўр эҳтирос, нозик дид, билимдонлик билан, далиллар орқали ёритадики, бу икки нодир асар тўғрисидаги аввалги тасаввурларингиз бутунлай ўзгариб кетади.

«Муқанна» ҳақидаги тадқиқотни ўқиб, шўро даври, хусусан, 30 – 40-йиллар адабий жараёнидаги ажиб бир ҳолат – сўз санъати ривожининг ғаройиб қонуниятига яна бир карра иқрор бўлдим. Худди Ойбек, Абдулла Қаҳҳор каби Ҳамид Олимжон ҳам Чўлпон, Фитрат сингари «йўлдан озган» адиблар ғоясини ўз вақтида рад этган, аммо амалда уларнинг адабий анъаналарини изчил давом эттирган; Ойбек Чўлпоннинг «кўнгил лирикаси» оҳангларини, Қаҳҳор мутеликка қарши исёнини янги босқичга кўтарган бўлса, «Муқанна» муаллифи Чўлпон ва Фитратнинг шахс, миллат эрки, миллат мустақиллиги ғояларини ўз асарининг пафоси даражасига олиб чиққан.

Бугина эмас, бу хилдаги янгича кузатиш, таҳлил ва талқинлар, умуман, XX аср ўзбек адабиёти, унинг жаҳон адабиётида тутган ўрни хусусидаги тасаввуримизни хийла бойитмоқда. Миллий адабиётимиз намуналарининг жаҳон адабиёти дурдоналари билан қиёсий таҳлиллари кутилмаган хулосаларга асос бўлаётир.

Танқидчилигимиз, адабиётимизнинг бахти шундаки, бугунги кунда унда ўз қараши, нигоҳига, оригинал йўлига эга мунаққид, ижодкорлар сафи тобора кенгайиб боряпти. Зотан, қарашлар, талқинлар хилма-хиллиги–танқид бойлиги, адабиётимиз бойлигидир.

Хуршида ҲАМРОҚУЛОВА
суҳбатлашди

Журналларни варақлаганда

Дилтортар сурат билан безатилган янгича муқовада чоп этилган «Шарқ юлдузи»нинг бу йилги илк сони журнални орзиқиб кутаётган муштарийлар қўлига етди. Биринчи фасл эътиборли анъана билан бошланибди: «янги даврга мос мушоира»га чорлаб, халқимизнинг суюкли шоири Абдулла Ориповнинг икки сатр шеърига Омон Мухтор қўшган «ҳисса» давом этиб, журналхонларга манзур манзумага айланади, деб умид қиламиз.

Таниқли шоир ва журналист Ўткир Раҳматнинг «Минбар» рукнидаги чиқиши «баланд пардаларда ёниб куйлашга даъват этаётган ойдин кунлар» ҳақида.

Журналнинг бу йилги илк фаслида ҳам назм ихлосмандларига ажиб бир шеърият гулдастаси тақдим этилган. Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камолнинг «Бир қуёшдирким, чарақлар олам узра меҳрибон» деб номланган туркуми, Қурбон Муҳаммадризонинг Огаҳий ғазалларига мухаммаслари, Энахон Сиддиқова, Раъно Содиқова, Рустам Эминнинг янги шеърлари фикримизга далилдир. Тағин «Мушоира» рукнида сиз талантли ёш шоиралардан Мусаллам, Ойдиннисо, Фароғат Мусулмон қизи, Дилрабо Мингбоева ва Адиба Ҳамро қизининг машқлари билан танишасиз.

Наср ихлосмандлари эса турли мавзу ва жанрдаги асарлар билан танишадилар. Хусусан, «Ҳаёт тилсимлари» номли хотира қиссасида шоир Ҳайдар Яҳъёев болалик даври ҳақида сўз юритса, ёзувчи Дадахон Нурий «Бойсун жунглиларидан Канди ўрмонларигача» асарида сизни тоғу тош сўқмоқлари, содда-дилкаш кишилар, кенг фикрли фозилу донолар, сохта «эътиқод» қулига айлантириб қўйилган раҳбарлар, хуллас, собиқ салтанат даври муҳити билан таништиради. Жўра Фозилнинг янги ҳикоялари ҳам журналнинг ушбу сонидан жой олган.

«Шахс олами» рукнида профессор Шариф Юсуповнинг ўз замондошлари орасида «тожи уш-шуаро», «шоҳи шоирон» дея юксак эъзозланган машҳур адиб Ҳожи Муҳиддин Муҳаммадризо охунд ўғли – Муҳйи ҳақидаги кўламли тадқиқоти ва шоир ижодидан намуналар берилган. Тадқиқотчилар Н.Сайдалиева, Ж.Исмоилова, Г.Эгамбердиева мақолаларида ҳам маънавиятимиз тарихига оид эътиборли кузатишларга гувоҳ бўласиз.

Шоир Тоҳир Қаҳҳорнинг «Элбек ижодининг чет элларда ўрганилиши» мақоласи, Сирожиддин Аҳмаднинг «Ватанга жонин тиккан» мақоласи ва у нашрга тайёрлаган Салимхон Тиллахоновнинг «Хотиралар»и адабиётшунослигимизда бугунги кунда амалга оширилаётган жиддий ишлар сирасидандир.

«Адабий давра» рукнида берилган бир неча мақолаларда замонавий ўзбек насри ва шеъриятидаги эътибор топган асарлар, жаҳон адабиётининг айрим намуналари таҳлил этилади.

Саргузашт ва фантастикага қизиққан муштарийлар эса Муҳаммад Улуғнинг шу йўналишдаги бир жуфт ҳикоясидан баҳраманд бўладилар.

УЛУҒ ОЙ УДУМИ

Фольклоршунослар М.Жўраев ва М.Шомусаров тўплаб нашрга тайёрлаган «Улуғ ой умидлари» («Ё рамазон» қўшиқлари) китобчасида рамазон ойи билан боғлиқ болалар қўшиқлари жамланган. Китобча таниқли олим Тўра Мирзаевнинг мазмундор сўзбошиси билан очилади.

Рамазон қўшиқлари аслида эзгу ниятларнинг бадиий ифодасидир:

Ё рамазон айтиб келдик эшигингизга,
Қўчқордай ўғил берсин бешигингизга.

Шунингдек, бу қўшиқларининг улкан тарбиявий аҳамияти ҳам бор:

Отангиз, онангизни азиз тутинг,
Ҳар босган изларини юзга суртинг.

Рамазон қўшиқлари республикамизнинг барча вилоятларида кенг тарқалган бўлса-да, ҳозиргача уларнинг яхлит мажмуаси йўқ эди. Шу маънода "Улуғ ой умидлари" тўпламининг нашр этилгани хайрли иш бўлган.

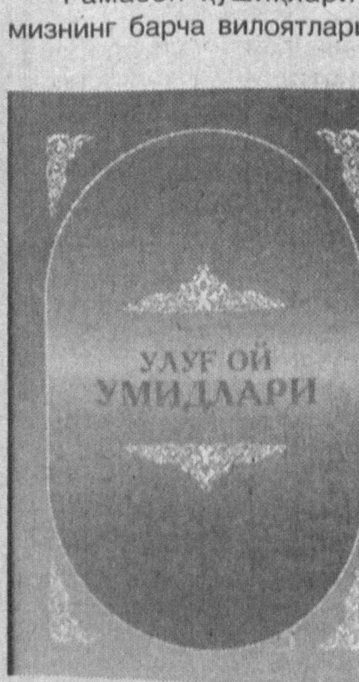

Китобдаги «Бул уйнинг олдида ой кўрдик» сарлавҳали мақолада рамазон қўшиқлари, уларнинг мундарижаси, тўпланиб, нашр этилиши тарихи, айтувчилар ҳақидаги батафсил маълумотлар берилгани таҳсинга сазовор. Илмий кузатишлар ва эътиборли хулосаларга бой бу мақола китобхонлар учун ҳам, фольклоршунослар учун ҳам қимматли манбадир.

«Улуғ ой умидлари» тўплами билан танишар эканмиз, рамазон қўшиқларида халқнинг эзгу тилаклари, ижодий салоҳияти, ҳаёт ва тарбия борасидаги қарашларининг бадиий ифодаси устунлигига амин бўламиз. Айни шу жиҳатларига кўра ҳам ушбу тўплам ўқувчи ва рамазончи фарзандларимиз учун ажойиб туҳфа бўлади.

Хурсанд ХОЛОВА,
ЎзРФА Тил ва Адабиёт институти илмий ходими

ТАРЖИМАМИ, ТАЖРИБА?

Таржима — юксак санъат

Маълум даврлар элимиз ўз дини, исломий қадриятлардан маҳрум бўлиб келгани сир эмас. Истиқлол шарофати билан Қуръони карим, Пайғамбаримиз ҳадислари, «Чор китоб», Имом Бухорий ва Термизийлар жамлаган саҳиҳ ҳадислар таржималари жилд-жилд ҳолида нашр этилди. Турғунлик йиллари нафақат диний, балки сўфизмга оид асарлар ҳам нашр этилмаганлиги боис, ҳуррият шамоли тасаввуфшунос қаламкашлар фикр жамолини очиб, маданий мероснинг яна бир қиррасидан миллатимиз баҳраманд бўлди. Аввалари ўзбек китобхонлари Жалолиддин Румийнинг номини эшитиб, асарларини ўқишни орзу қиларди. Бугунга келиб, мутасаввуф шоирнинг бир эмас, бир неча асарлари китобхонларга армуғон этилди: «Ичиндаги ичиндадир», «Маснавийи маънавий» (шарҳи билан таржима), «Маснавийи маънавий» (шеърий таржима), шунингдек, шоирнинг Шамси Табризий тахаллуси билан ёзилган ғазаллари таржимасидан намуналар матбуотда эълон қилинди. Мазкур таржималарнинг энг салмоқли ва диққат-эътиборга тушадигани «Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси» нашриёти 2001 йилда нашр этган Мавлоно Жалолиддин Румийнинг Жамол Камол таржимасидаги “Маснавийи маънавий”дир (1-жилд). Китобга филология фанлари доктори Иброҳим Худоёр (Эрон) ва Жаъфар Муҳаммад муҳаррирлик қилишган. Сўзбоши муаллифи филология фанлари доктори Ориф Усмон.

Китоб Ориф Усмоннинг «Маънавият денгизи» сарлавҳали муфассал сўзбошиси билан очилади. Тасаввуфшунос олим китобхонларга «Мавлавия» тариқати ҳақида тушунча бериб, жуда кўп қимматли, ҳалигача матбуотимизда зикр этилмаган маълумотларни келтиради. Айниқса, унинг Шамси Табризийга доир фикрлари мароқлидир. Муштарийларни китоб мутолаасига чорловчи сўзбоши шундай якунланади: «Олти китобдан иборат «Маснавийи маънавий»нинг ўзбек тилига ўгирилиши маданий ҳаётимизда йирик воқеа, адабиётимизнинг айтса арзигулик, салмоқли ютуғидир.

Маънавият масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган ҳозирги шароитда «Маснавийи маънавий»нинг нашр этилиши муҳим аҳамиятга эга бўлиб, у ёшларимизни маънавий баркамол қилиб тарбиялашда дастуруламал бўлиб хизмат қилишига шак-шубҳа йўқ».

Асарда Жалолиддин Румийнинг Оллоҳга ҳамду сано тариқида ёзган мухтасар насрий ибтидосидан кейин таржима «Дебоча»си келади:

Тингла найдин, чун ҳикоят айлагай,
Айрилиқлардин шикоят айлагай.
Мен қамиш эрдим, кесиб келтирдилар,
Нолишимдин эл ҳама оҳ урдилар.
Айласин юз пора кўксимни фироқ,
Сўйлагаймен шарҳи дарду иштиёқ.
Ким йироқ тушса, йўқотса аслини,
Излагай боз рўзғори васлини.
Давралар кўрдим неча нолон бўлиб,
Жуфти бадҳолону хушҳолон бўлиб.

Аслият:

Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад,
Аз жудогиҳо шикоят мекунад.
К-аз найистон то маро буридаанд,
Аз нафирам марду зан нолидаанд.
Сина хоҳам шарҳа-шарҳа аз фироқ,
То бигўям шарҳи дарди иштиёқ.
Ҳар касе ки дур монд аз асли хеш,
Боз жўяд рўзгори васли хеш.
Ман ба ҳар жамъияте нолон шудам,
Жуфти хушҳолону бадҳолон шудам.

Қадимдан шарқ фалсафасида Уд – севинч тори бўлса, Най – ғам-қайғуни ифодаловчи мусиқа асбобидир. Жалолиддин Румий нечун сўзни «най» ҳикоятидан бошлади? Най нима ўзи? Ушбу саволга жавоб шудирки, най – бу дунёвий дарду ғам. Шу нуқтаи назардан, мутаржим қандай иш тутганини бир таҳлил қилиб кўрайлик.

Биринчи байт анча машҳур бўлиб, аввалари ҳам аслига яқин таржима қилинган эди. Бу матнда ҳам таржимага эътироз йўқ. Найни тингла, айрилиқларнинг азобини сўзламоқда. Қайси айрилиқ азобини, кимларнинг ҳасратини деган саволга кейинги байтда жавоб топамиз: «Мен қамиш эдим, кесиб келтиришиб, фиғонимдан эркак-аёл оҳ урдилар». Ҳа, эркак ва аёл дейилмоқда, «эл ҳама» эмас. Демак, бор йўғи бир эркагу бир аёл. Улар ким эди? Улар ўша шодлик маъвоси – жаннатдан заминга шайтон касри ила қувғин бўлган Одам Ато ва Момо Ҳавво эрдилар. Румий тасаввуф шоири, унинг ҳар бир мажозий ишораси тагида яна бир гап бор. Афсуски, баъзида тасаввуфшунослар бу масалага юзаки қарашади. Одам Ато ва Момо Ҳаввони ҳасратдан йиғлатган най – ғам яна ҳаддан ошиб: «Фироқ – айриликдан илма-тешик бўлган сийна – кўкракларга иштиёқ дардини сўзлашни истайман», дейди. Найнинг нима учун бундай шафқатсизлик қилиши кейинги байтда маълум бўлади: «Ҳар кимки ўз асли (ўз жаннати)дан узоқда қолди, Олдинги ҳаётини яна қўмсайди», яъни Одам ила Ҳавво ерда ғамдан «юм-юм» йиғлаб, жаннатни соғинади, сиқилади, юраги ғамга тўлади. Мен уларнинг чок-чок сийналаридан ғамни ювиб тураман, деб инсон бу дунёда ғам чекишга маҳкумлиги ва уни кетказиш воситасига муҳтож эканлигини маълум қилади. Кейинги байтда эса, Одам ила Ҳаввони йиғлатган най анча кейин, одамлар кўпайганда содир бўладиган воқеаларга эътибор қаратади: «Мен ҳар бир жамомат – кўпчилик йиғинида йиғлаганимда ёмон аҳволдаги бечоралар ва шоду хурсандларга жуфт-ҳамдам бўлдим», дейди. Демак, найнинг инграши маҳзунга ҳам, масрурга ҳам бир хил таъсир қилар экан. Нима демоқчи ҳазрати Румий? Юқоридаги шеърий таржимада аслият билан солиштирилганда муддао тўла ҳосил бўлмаганлиги билинади.

Ўн учинчи байт таржимаси: «Қонли йўллардин ҳикоят айлагай, Не эмиш савдойи Мажнун, сўйлагай». Ушбу байтда «лагай» радифи олиб ташланса, «ай-сўй» ўзаги шеърий қофия талабига жавоб бермаслиги кўзга ташланади. Аслият: «Най ҳадиси роҳи пурхун мекунад, Қиссаиҳои ишқи Мажнун мекунад», яъни «Най пурхун (қонли) йўллар ҳикоясини айтиб, Мажнун ишқи қиссаларини сўзлайди». Юқоридаги байтда «най» сўзи вазнга сиғмагани боис тушириб қолдирилгани учун «қонли йўллардан» ким ҳикоят айлаётгани мавҳум бўлиб қолган. Румийнинг ҳар бир байти, яъни икки мисра тўлиқ ифодага эга. Байтнинг мазмунига путур етказмаслик учун «эга» ва «кесим»ни тўла сақлаш керак эди. Юқоридаги ўн икки мисра таҳлили, китобнинг 25-саҳифаси, достоннинг бошланишидир. Қолган мисра ва байтларни ҳам бирма-бир солиштириб чиқишга, афсуски, имкон йўқ, акс ҳолда мақола чўзилиб, қизиқувчиларни уринтириб қўйган бўлардик. Мухтасар айтадиган бўлсак, «Маснавий»нинг илк сатрларидан Румий фикри шоҳтомири – набзини тополмаган мутаржим асарнинг мазмун, мусиқа оҳангини илғаб, ўз она тилида шунга муқобил санъат асари яратолмаган. Фикримиз далили учун китобнинг 29-саҳифасидан мисол келтирамиз:

Устухон бўлди канизак сарғайиб,
Шоҳ эса ўртанди кўздин ёш қуйиб.
Шарбат ичса, ҳосили сафро эди,
Ичди бодом ёғи, баттар қурғади.

Мазкур тўрт сатрнинг қофиялари: «сарғайиб – қуйиб, эди – қурғади» ўзаро қовушмаганидек, боз устига аслият маъносига ҳам путур етган:

Он канизак аз мариз чун мўй шуд
Чашми шаҳ аз ашки хун чун жўй шуд.
Аз қазо сиркангабун сафро намуд,
Равғани бодом хушки мефузуд.

Мазмуни: «Ул канизак касалликдан қил каби озиб, Шоҳнинг кўзи қонли ёшдан ариқ бўлди. Қазо (қисмат)дан сирка ва асал сафрога айланиб, бодом ёғи қуруқлигини оширарди» (ёқиб жизғанак қиларди).

Китобнинг 105-саҳифасидаги ушбу байтни кўрайлик:

Овлади гардун қушини домлари,
Ҳам фазилатта дўниб нуқсонлари.

Деярли ҳар саҳифада қовушмай келаётган байт қофияларига яна бир мисол: «домлари – нуқсонлари». Кўплаб учрайдиган бундай қофияланган байтлар шеърий таржима қонун-қоидаларига тўғри келадими? «Домлари» – яъни тузоқлари «ов қилиши» мумкинми? Ахир, у тузоқ-ку! Ё қопқондир. У фақат келиб илинган овни тутиши мумкин. «Ов қилмоқ» эса жонли одамга ёки ҳайвонга хос. Чунки улар ҳаракат қила олади. Иккинчи мисра: «Ҳам фазилатга дўниб нуқсонлари» – айри ҳолда яхши жаранглагани билан аслият муқобили эмас:

Домҳошон мурғи гардуни гирифт,
Нуқсҳошон жумла афзуни гирифт.

Мазмуни: «Тузоқлари самовий қушларни тутгач, барча (айбу гуноҳлари) нуқслари зиёда бўлди». Румий мазкур байтда ови бароридан келган шахснинг нафсга берилиши ила гуноҳга ғарқ бўлганини англатмоқда. Мутаржим эса аслиятга тескари фикрни ифодалаган. Китобнинг 110-саҳифасидаги ушбу байт ҳам қофияланмаган:

Илм боис, жумла жонзотларки бор,
Одамий олдида ожиз, бемажол.

Аслияти:

Одамиро з-ин ҳунар бечора гашт,
Халқи дарёҳо ва халқи кўҳу дашт.

Мазмуни: «Дашту саҳро, дарёю денгиздаги жониворлар инсоннинг (ақл ишлатиб ов қилиш) ҳунари олдида ожиз қолдилар». Мутаржим эса «жонзотларни илм боис», яъни илмли бўлгани учун «Одамий олдида ожиз, бемажол», дейди. Аслиятда умуман «илм» сўзи йўқ. Чунки овчилик учун илм олган мулло бўлиш шарт эмас. Овчилик учун ҳунар, ҳийла, найранг, устомонлик керак. Мутаржим юқоридаги маҳвум байтда **илмни** қай тарафга иньом этмасин – жонзотгами, одамийгами барибир мантиқан ўринли эмас.

Ҳар бир ижодий иш қайта-қайта кўриб чиқилади, қусур ва нуқсонлари бартараф этилади. Айниқса, Румийнинг «Маснавийи маънавий»сидек мураккаб асар бир зарб ила ҳар қандай таржимонга бўйин бермаслиги табиий. Мазкур таржима китобида учрайдиган турли қусурлар, афсуски, мўл. Шулардан бири яна қофия масаласи: «темир – ул» (296-с), «бул – келур» (297-с.), «темир – қизил» (298-с.), «раҳм – дам» (303-с.), «ул – аксидир» (305-с.), «бот – аҳд" (306-с.), «жўрам – яхшиман» (306-с) "ул—шукур" (307-с) ва ҳоказолар. Шунингдек, форсий, арабий сўзлар ҳам изоҳ берилганига қарамай таржиманинг ғализлигини оширган:

Булбашарким, алламул-асмо беги,
Неча юз минг илм ила тўлмиш раги.
Ҳар не борким, ҳар не бўлгай, бори бас,
Бир йўла жонига бермиш эрди даст.
Не лақаб бермишди ул, ўзгармади,
Не демиш эрди шитоб, суст бўлмади.

(Мутаржим изоҳи: 1. Алламул-асмо – «Исмларни ўргатади...» оятнинг беги, Одам; 2. Раг – томир.)

Юқоридаги сатрлар 127-саҳифадан ўрин олган. Китобхонига тушунилиши қийин бўлган лафзда таржима қилинган: «ОДАМ АЛАЙҲИССАЛОМ ҚИССАСИ, ҚАЗО УНИНГ НАЗАРИНИ МУРООТИ САРИҲИ НАҲИЙДАН БОҒЛАГАЧ, ТАЪВИЛНИ ТАРК ЭТГАНИ» сарлавҳали бобдан олинди. Мен ўзим ҳам тан олишим керак, кўп нарсани билмайман. Оддий китобхон сифатида, мазкур бобдан келтирилган мисолнинг мағзини чақолмадим. Тушуниб етишим учун аслият ва луғат тақозо этилади. Оддий китобхон-чи? Уларда бундай имкон йўқку! Ҳа, бир донишманд айтган экан: «Эчки сотиб олишга имконим бору хоҳишим йўқ, қанийди от сотиб олиб, миниб сайр қилиб юрсам. Афсуски, хоҳишим бору имконим йўқ», деб. Қиссадан ҳисса шуки, мутаржим хоҳиш ва имконини мутаносиб этиб, асарни ўзбек китобхонлари тушуниб, роҳатланиб, қийналмай ўқийдиган даражада қайта ишлаши лозим.

Мутаржим ҳали китоб қилинмаган вақтли матбуотда босилаётган баъзи байтларни ҳам юқорида билдирилган эътирозлар асосида кўздан кечирса, фойдадан холи бўлмасди:

Ошиқи сунъи Худо афзал эрур,
Ошиқи маснуъ адо кофар эрур.

Мутаржим биринчи сатрга: «Аллоҳнинг санъатига ошиқ бўлганлар», деб изоҳ берган. Иккинчи мисра шундоғича таржима қилинмай қолган, радифи «бувад – эрур» деб ўгирилган. Асли:

Ошиқи сунъи Худо бартар бувад
Ошиқи маснуъ адо, кофар бувад.

Мазмуни: «Аллоҳнинг яратгани афзал, авло эрур, унга мафтунлик эса «оқ қоғоз» – кофар узра битилган шеър – «Маснавийи маънавий» назарда тутилмоқда, агар унинг Аллоҳ сўзи асосида битилганига эътибор қаратсак, сунъи Худо – Қуръони карим деган фикр келиб чиқади.

Албатта, «Маснавийи маънавий»ни аслият даражасида таржима қилиш ғайри имкондир. Лекин хоҳиш ва азму кўшиш бўлса, ўзбек тили – она тилимиз ҳар қандай асарни таржима қилиш учун беҳадду ҳудуд чексиз имконларга эга. Буюк Навоийнинг қутлуғ тилида Румийни «сўзлатиш» учун мутаржимга омадлар тилаб қоламан.

Олимжон БЎРИЕВ

Турсун АЛИ

ДУНЁ КЎЗЛАРИМДА ГУЛЛАЙ БОШЛАДИ

ТЕГИРМОН

Болалигим ўсган қишлоқнинг бир четида,
шундоқ катта ариқ устида тегирмон бўлар эди.
Ўшал пастаккина тегирмон ичидаги
баҳайбат тошнинг
гир-гир айланиши,
Буғдой янчиб одамларга ун улашиши ҳайратта
соларди болалигимни.
Бу кун ўша боланинг кичик юрагида
улкан тегирмон тоши айланар чир-чир.
Буғдойдай янчилган юрагидан сўз чиқар ундай
эланиб-эланиб.
Энди ҳайрат дунёсидаги болакай одамларга
сўз улашар ўшал тегирмондай бедор пичирлаб...

АРҒИМЧОҚ

Болалигим кечган ҳовлида улкан ўрик
дарахтлари
ўсарди қуёшга очиб қулочларин кенг.
Болалигим учар эди
ўшал ўрик шохига арғимчоқ солиб.
Орзулари ҳам учарди арғимчоқдай болалигимнинг.
Ўшанда! Шоир бўламан машҳур,
пойтахтда яшайман, — дер эди қичқира-
қичқира болалигим.
Ўша бола бу кун орзулари оғушида яшаётир
шаҳарда.

Энди унинг юрагида
ўшал олис қишлоқ.
Қишлоқдан-да олис болалик.
У арғимчоқ учаётир қанотлари кесилган қушдай
талпина-талпина...

ЎРИК ДАРАХТИ

Асадулла Мадазимбоевни хотирлаб

Шаҳар ичра бир туп ўрик ўсарди солланиб.
Умримнинг оппоқ кунлари, намхуш тунлари
ўрик остида кечган. Дарахтнинг олтиндай
мевалари, о, қандай мазали, қандай тотли
оғзимда қандай эриган.
Ёзнинг ўтли кунларида мени қуёш тиғларидан
асраган. Руҳим осмонларига сепган
кумуш ёғдулар. Қўллари-ла эпкинлар
бахш этган бағримга. Қушлар ила
чўнг елкаларида қувнаган ёшлигим. Қай бир
қушчасин севиб ёшлигим ўртанган жим.
О, илк бор ўспирин умрим ишқ хиёбонин
кезган маъюс, сармаст.
...Йилларнинг тўзғин шамоли юлиб кетган
бу кун ўшал ўрик дарахтин. У ўсаётир
кўзларим кенгликларида дуркун. Ўсаётир
юрагим боғларида шовуллаб.

ҲАЙРАТ КЎЗЛАРИ

Мусаввир дўстим Ортиқали Қозоқовга

Суратларга тикиламан. Уйғонар туйғуларим.
Ҳайратимнинг кўзларида ранглар мени чорлар,
етаклар ўтмишнинг қонли кўчаларига.
Юлдузлари отилган қоронғу кечаларига.
Эски ҳовлига кираман маъюс, ҳасратим
ёмғирларида ивиб.
Сувратларга тикиламан. Ранглар мени етаклар,
булутлар онаси тоғлар сари, юлдузлар
шаҳрига бораман. Бош қўяман адашган
ой кўксига. Азон товушидан уйғониб кетаман.
Қайғу юракка чўкади оғир. Фалокат қичқириғи
бостириб кирар қулоққа. Титраб, қақшар
қонли, зардобли бағир. Теваракка қарайман ғамгин,
маъюс. Воҳ, кўзимга оқиб кирар ҳасрат.
Юракда туғилар муҳаббат. Севиб қоламан
чанқовуз чалаётган қизни.
Мени эзгулик сари
олиб кетар йўл. Соҳибқирон руҳи
мадад бўлар менга.
Олдимда кўлдай жимирлар оппоқ
ранглар.

* * *

Момоқаймоқ. Кўклам элчиси,
уйғонасан энтикиб шодон.
Майсаларнинг кўрки, сараси
Гуллагайсан сап-сариқ, хандон.

Туйғуларим кўзғатиб бетин
ҳайратимга бахш этасан тил.
Руҳ олами ёришиб секин
най чалади ҳасратли кўнгил.

* * *

Дунё кўзларимда гуллай бошлади,
юлдузлар бошимда куйлайди қўшиқ.
Кундан-кун кўкдаги ой тўлишади,
менинг юрагимда туғилгандир ишқ.

Ёмғирли кунларим чекинди, мана,
бағримда кезинар зангор туйғулар.
Теграмда эсади эпкинлар, ана
ибо оғушидан чорлар оҳулар.

Мен сени чорлайман энтикиб, ёниб,
ҳеч ким ахир мендек севолмас,
қумрим.
Келақол, бағримга олай қувониб,
энди узун бўлар андиёр умрим.

* * *

Олмалар гуллаган боғларда
кўнглимда ғунчалар очилмас.
Капалак ўйнаган чоғларда
кўзимдан севинчлар сочилмас.

Қушчалар сайрашар кўнгли чоғ,
кукулаб қолди-я мусича.
Руҳимнинг дунёсин ушбу чоқ
шуълалар ёритмас зиғирча.

Эгнига ярашган оқ кўйлак
баҳорим, сен йўқсан, йўқсан-ку.
Юкиниб сўрайман, кел, малак,
сенсан-ку баҳорим, сенсан-ку!

ХОТИРОТ

(Иброҳим Раҳим)

Эрта кўклам. Мозорингизга
тўкмадим кўз ёшлар.
Пойингизга, устоз,
экиб қайтдим анор ниҳолин,
бўлсин деб бу ерлар анорзор...

* * *

(Аъзам Ўктам)

Кеча ойдай чарақлаган дўппи,
бир кечада ғойиб бўлди у.
Энди уни ҳеч ким тополмас,
қандайдир бошлардан безиб
қора ер қаърига кириб кетди-ку.

* * *

(Расулжон)

Боғинг дарахтлари гулламай ҳали,
жуда барвақт кетдинг оламдан,
дўстим.
Умринг баҳорларин ўлдириб не тонг
қоронғу диёрга кириб кетдинг жим,
оҳ, у ерда кимларни кўрдинг,
эй дўстим?..

* * *

Ташқарида ёмғир...
Кезинар кучук етаклаган аёл.
кучук кўзидан сизилар томчилар,
аёл бепарво...
Менинг ичимга эса
ёғмоқда қип-қизил ёмғир.

ИНАНГУ[1]

Тунлар ўлиб қоламан мен
ҳали олиб кетмай жасадни
қабристонга бораман ўзим

Қайдасан Чақираман
сен келмай ҳали
сени қучар нигоҳим

Тун қаърида чигиртка
узоқ ғамгин чириллар
мен тинглайман овозимни ютиб

Дилимда сўзлар кўп
айримларин
занжирлаб қўйган тил

Уйимдан узоқдаман
бироқ
яшайман уйимда

Сенга қарайман ой
шундоқ қаршимдасан-ку
сени соғинаман барибир

Деразамга қушчадай
ўзин урар
олис муҳаббатнинг кўз ёшлари

Бағримдан ситилиб кетган турналар
қайтдингизми
энди мудроқ туйғуларим уйғонар бешак

Учиб кетди кўлдан ўрдаклар
қамишзор шитирлар ғамгин
наҳот мен овчи бўлсам

Кекса чол арава тортиб
тун оғушига киради ҳорғин
аравада не бор билмадим буни

Шубҳаланиб бордим унинг олдига
у эса кучукдай мўлтираб
мендан кетишга изн сўради

Кўксимда йиғилиб қолган тошларни
тўкдим шу ерга
оҳ ер эса юмшоқ экан

Чумоли йиғасан терасан
ер қаърига олиб кетасан
синглим сен чумоли эмассан-ку

Тикиламан соғинч-ла сенга
ёниб сочларингни силайман
сен қайдасан гулим

1 Шивирлаб айтиладиган шеърлар. Вьетнам.

Руҳият иқлимлари

РУҲ ДАВОСИ – СОҒЛИҚ АСОСИДИР

Одам организмининг жамият, табиат ва олам билан олий даражадаги уйғунлиги унинг саломатлигини белгилайди.Бу уйғунликнинг бузилиши дискамфорт, дисфункция (организм ишининг бузилиши, касаллик)ларга олиб келади. Организмда доимий равишда икки тараф –саногенез (саломатлик механизмлари) ва патогенез (касалликлар механизмлари) жараёни кечади. Унинг саломатлиги ташқи муҳит, жамият ва оламга бўлган мослашувда намоён бўлади.

Неча йиллар мобайнида одамларни даволашга биологик ва жисмоний саломатлик нуқтаи-назаридан қараб келинди, руҳий-маънавий саломатлик тўғрисида эса яқин дамларгача гапириш имкони бўлмади. «Саломатликнинг моҳияти шундаки — дейилади Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти ҳисоботида, – у ўз ичига том маънода жисмоний, руҳий ва ижтимоий бахт-саодатни қамраб олади». Ҳолбуки, инсон Табиатнинг, Оллоҳнинг бир бутун ижод маҳсули экан, саломатлик тўғрисидаги тасаввурга яна бир категория – диний саломатлик тушунчасини ҳам киритиш лозим бўлади. Шундай интеграл ёндашув орқали инсон саломатлигига ижобий таъсир қилиш мумкин.

Саногенетик ва патогенетик механизмлар ўзаро узвий алоқада бўлиб, бунда саногенетик омилларнинг устун келиши саломатликни таъминласа, патогенетик омиллар устунлиги касалликларга олиб келади. Ўзини мувофиқ тарзда жисмоний, руҳий-маънавий ва ижтимоий жиҳатдан ривожлантира олган, табиат ва муҳитга яхши мослаша олган кишигина соғломдир.

Айрим кишилар ўз вужудига душмандай муносабатда бўладилар: нима тўғри келса еб кетаверадилар, спиртли ичимлик ва тамаки билан танасини заҳарлайдилар. Аммо дунёда ҳамма нарсанинг ҳам чек-чегараси бор. Саломатликка ҳам бир куни путур етишини ўйлаб кўрмайдилар. Бунинг ҳаммаси ўша кишиларнинг ўз организми фаолиятини, ўзини билмасликдан, яъни тиббий маданияти пастлигидан келиб чиқади. Албатта, ўз организмининг жамики хусусиятларини олимлар ҳам тўлиқ билмайди, бироқ ўз организмининг асосий талаб-эҳтиёжларини ҳар бир киши билиши шарт. Умумий, тиббий маданият, унинг руҳий-маънавий ва наслий ибтидосини саломатликни сақлаш ҳақидаги билимлар аниқлаб беради.

Бахтга қарши, замонавий тиббиётда депсихологизация давом этаяпти. Тиббиётдаги даҳрийлик, шифокорларнинг бемор устида ўт ўчирувчилардек ишлаши, яъни жигар оғриса фақат жигарни даволаши, бош оғриса бутун эътиборни бошни даволашга қаратиши, касалликнинг туб сабаби қаердан келиб чиқаётганини аниқламай туриб ҳаракатга тушиши нотўғри. Шифокор қанчалик тор мутахассисликка эга бўлмасин, бемор қалб ва руҳга эга бир шахс эканлигини ҳеч қачон унитмаслиги лозим.

Одам организмидаги ҳужайралар умр давомида ҳар ўн бир ой ичида яшариб, янгиланиб туришини замонавий тадқиқотлар исботлаб берган. Психологик тадқиқотлардан организм саломатлиги руҳнинг ҳолатига, кишининг ўзига-ўзи руҳий таъсир қила олишига боғлиқлиги ҳам маълум. Таъкидлаш керакки, инсон психологияси доимо ёшлигича қолади, кўнгил ҳеч қачон қаримайди. Ёш ўтиши умрнинг охири эмас, бу – донишмандлик тонгидир.

Одамнинг ўз тани сиҳатлигини сақлаши уч асосий принцип: ўзини англай олиш, тарбиялаш олиш ва ўз билимини қўллай билишга асосланади. Бунга яна уч туйғу: ишонч, умид ва муҳаббат қўшилади. Уларнинг энг асосийси ИШОНЧ – инсон саломатлигининг негизидир.

Беморда Яратганга, шифокорга ва ўзига нисбатан ишонч туйғусини шакллантириши муҳим аҳамиятга эга. Интеграл соғломлаштириш тизими саломатликнинг беш асосий қоида: рационал овқатланиш; тўғри нафас олиш; фаол ҳаракат қилиш ва чиниқиш; руҳий мувозанат ва руҳий такомиллашувни ўз ичига олади.

Тўғри овқатланиш – сиҳат-саломатлик ва узоқ умр кечиришнинг асосий шартларидан биридир. Овқатланишда учта таомилга: оқиллик, изчиллик ва хилма-хилликка риоя этиш керак. Овқатланиш орқали бош миянинг нерв ҳужайраларида ва организмда моддалар алмашинуви тартибга тушади. Озиқ-овқат фақат қон таркибини белгилаб қолмай, балки инсонда дунёқарашнинг шаклланишига ҳам ҳисса қўшади. Ҳозирги вақтда овқатланишга иккита бир хил жараён: озиқлантирувчи ва тозаловчи жараён сифатида қаралмоқда.

Овқатланишни доимо бир вақтда бошлаган, қовурилган таомлардан сақланган, шакар ўрнига асал истеъмол қилган маъқул. Қадимги табиблар асални умрзоқлик таоми, деб ҳисоблаганлар: «Асал ички аъзоларни соғайтиради, ҳароратни туширади, уни узоқ вақт истеъмол қилиб юриш иродани кучайтиради, вазнни енгиллаштиради, ёшликни сақлаб қолади ва умрни узайтиради».

Одам организмида тахминан 200 триллион ҳужайра бор. Уларнинг ҳар бирида 100 мингга яқин генлар бўлиб, улар бутун организм ва ҳужайраларнинг иш фаолиятини, ривожланишини бошқаради. Агар ана шу генлар нормал ишлаб турса, ҳар бир алоҳида ҳужайра ва бутун организм соғлом бўлади, узоқ умр кўради.

Қуръонда ёзилишича, одамнинг умри ва руҳи нафасида бўлар экан. Тўғри нафас олиш нафас олиш аъзоларининг ҳар томонлама ривожланиши ва мустаҳкамланишига ёрдам беради. Артериал босимни нормаллаштиради, юрак ва бош мия фаолиятини яхшилайди, организмнинг касалликларга қаршилигини оширади. Нерв системаси мувозанатга тушади, кайфият кўтарилади, одамнинг умумий ҳолати яхшиланади. Шу маънода, нафас олиш машқининг оддий ва самарали бир усулини тавсия қиламиз. Бу усулга кўра, секин, юзакироқ нафас олинади, аввалига 2-3 секунд нафас ушлаб турилади. Нафас олиш мароми минутига 6-8 марта, кейинчалик аста-секинлик билан нафас олиш ва чиқаришнинг вақти чўзиб борилади, нафас олиш эса секинлигича қолади. Бир-икки ой давомида бу машқ одатга айланади.

Йога (жўги)лар системаси бўйича нафас олиш машқлари ҳам кони фойда. Бунда чуқур нафас олиб, қорин ичига тортилади. Ўзимизга қулай тарзда жойлашамиз ва нафас чиқаришда қоринни олдинга чиқарамиз. Нафас олишда 10 – 12 дақиқа нафас ушлаб турилади. Нафас чиқариш нафас олишга қараганда икки баравар секинроқ бўлади. Шу тарзда етти марта машқ қилиб кўринг ва дам олинг. Кун давомида бу машқни бир неча марта такрорлаш мумкин бўлади.

Пастки, аниқроғи қориндан нафас олиш ва чиқариш машқи фақат бурун орқали амалга ошади. Ҳамма машқларда нафас узоқ вақт ушлаб турилиши тавсия қилинади. Ўрта ёки ковурғаларо нафас олиш машқида нафас чиқариш билан қорин тортилади ва қўллар ёрдамида ковурғанинг пастки қисми босилади. Бироз ушлаб турилиб, ковурғаларнинг пастки қисмининг ён томонга қараб кенгайиши ҳисобига аста-секин нафас олинади.

Нафас олишнинг учинчи тури – юқори томон ёки ўмровдан нафас олиш бўлиб, бунда нафас олиш ва чиқариш қовурғалар, елка ва ўмровлар орқали амалга оширилади. Бу машқ давомида елкаларнинг кўтарилишидан ўпканинг юқори қисми ҳам ҳавога қонишига имкон туғилади. Нафас чиқаришда елкалар пастга туширилади ва қорин ҳамда кўкрак қафасининг ўрта қисми ҳаракатсиз ҳолатда бўлади.

Умуман, бу машқларда энг муҳими нафас олиш маромини тўғри ушлаб туриш, шошилмай амалга ошириш. Нафас чиқариш нафас олишдан кўра икки баравар секинлик билан амалга оширилиши лозим.

Буқрот ҳаким: «Кимки ўзининг иш қобилиятини, тани сиҳатлигини, ҳузур-ҳаловатли ҳаётини сақлаб қолишни хоҳласа, бадантарбия машқлари билан мунтазам шуғуллансин, пиёда юриш ҳар кунги турмушидан мустаҳкам ўрин олсин», деган эди. Ибн Сино эса: «Бадантарбия билан доимо меъёрида шуғулланиб юрувчи одамга касаллик яқинлашмайди», деган. Зотан, эрталабки машқлар, юриш ва югуришни киши ҳар қандай ёшда ҳам бажарса бўлади. Ҳар қандай ёшдаги киши ҳар куни 30-45 минут пиёда юрса, метеогелиофизик омиллар (қуёш, совуқ, иссиқ, энергетика, атмосфера босимининг ўзгаришига нисбатан чидамлилиги ошади. Ёз кунларида яхшиси оёқяланг юриш, бир кунда икки маҳал совуқ сувни устидан қуйишга одатланиш керак.

Руҳий мувозанат ва руҳий чидамлилик соғлиқ ва узоқ умр кўришнинг биринчи даражадаги шартидир. Иродани чиниқтириш ва ўзини-ўзи руҳан идора этаолиш, асабий ҳолат-стрессларга қарши туриш орзу-истакка етишишда куч-қувват ато этади, ижобий ҳиссиётлар, жисмоний ва руҳий имкониятларни оширади. Ҳар қандай стрессларни енгиш учун киши аутотренинг машқларини ўзлаштириб олиши керак. Шунда одам мустақил равишда, ўзига-ўзи таъсир қилган ҳолда, нерв системаси ва бутун организми ҳолатига таъсир қила олиши мумкин бўлади.

Бунда учта шартга риоя қилинади: тинчлик, иссиқлик ва қоронғилик. Киши ҳиссий ва жисмоний зўриқишни енгиш, бартараф этиш учун ўзини-ўзи онгли равишда ишонтириши керак. Бунинг усули оддий: олдинига киши овоз чиқариб ўзига маълум бир буйруқни беради, кейин буйруқ фикран, ичида берилади. Шунинг баробарида киши ўзини бутунлай бўш қўйиб, диққат эътиборини, руҳий ва жисмоний кувватини олдига қўйилган вазифани бажаришга қаратиши керак. Онгни ўзи бошқариши туфайли оғриқ тўхтатилади, руҳий ва ҳиссий таранглик олиб ташланади, одам ўз ҳолати, фикри ва сезгиларини бошқаришни ўрганади.

Ўзини-ўзи транс ҳолатигача бошқаришни ҳамма ёшдаги кишиларга тавсия қилиш мумкин. Фақат руҳиятида бузилишлар бўлган беморлар бундан мустасно.

Ўзини-ўзи трансли бошқарув жараёнида артериал босим нормаллашади, стресслар, депрессия ва қўрқув (ваҳима) ҳолати йўқолади, уйқу яхшиланади, оғриқ сезиш ҳисси пасаяди, зарарли одатларга чек қўйилади, болаларда иммунитет ошади ва шунинг оқибатида онкологик касалликларнинг олдини олиш ва уларни реабилитация қилиш имкони пайдо бўлади.

Соғломлаштириш мақсадида медитациянинг шарқона услубларидан фойдаланишга муваффақиятли уринганлардан бири германиялик Шульц аутоген машқлар услубини 1932 йилиёқ ишлаб чиққан эди. Шульц бу жараённинг икки босқичини кўрсатиб ўтади. Биринчи, қуйи босқичда мижоз танасида оғирлик ва иссиқлик ҳиссини уйғотишга йўналтирилган машқлар ёрдамида релаксация (мушаклар бўшашуви) усулларини ўрганади. Иккинчи, юқори босқич аутоген медитация дейилиб, турли хилдаги транс ҳолатларини ташкил этади. Аутоген машқларини эгаллаш алоҳида машқларнинг бир бутун мажмуини узоқроқ вақт давомида бажариб боришни талаб этади.

Албатта, транс ҳолатига тез кириш бўйича олинган малакани вақти-вақти билан машқлар орқали мустаҳкамланиб туриш лозим. Бу катта кучни талаб қилмайди, чунки онгга ҳеч бўлмаса бир марта сингдирилган бошланғич дастур инсоннинг бутун умри давомида таъсир кўрсатаверади.

Транс ҳолатини, зарурий ишонтириш учун керак бўладиган қисқача сўзлар ва кичикроқ «медитация» нуқталари бўлган бир (худди визит карточкаси каби) варақчани олдингизга қўйиб, амалга оширганингиз маъқул. Бу варақчада қўйилган кичик қора нуқта ўрнига (ҳатто тунда ҳам) хонада ялтираб кўринган нуқтани топиб, уга 40-120 секунд мобайнида кўз узмай қараб турилади (бунда айрим ўзига хос шахсий хусусиятлар ҳисобга олинади). Қуйида шу мақсадга ишлатиладиган карточкаларнинг намуналарини келтирамиз.

Аввало, уйқу вақтини аниқлаб оламиз (масалан: 15 минут ёки 2 соат ва ҳоказо), кейин яқин масофадан туриб медитация нуқтасига қараймиз ва аста-секин 33гача санаймиз. Кейин кўзимизни юмиб, айтилган вақтда уйқуга кетамиз.

Яқин масофадан туриб бир нуқтага қараб, 77гача санаймиз, кейин кўзимизни юмамиз, мушакларни бўшаштириб 7-10 марта ичимизда «Қон босимим нормаллашмоқда», деб шартли сўзларни такрорлаймиз.

Шу тариқа онгингизни ўзингиз бошқара олишни ўрганиб, ўз танангизнинг ҳақиқий соҳибига айланасиз ва барча ҳаётий муаммоларингизни қийналмай ҳал қила оласиз.

Таниқли инглиз врачи В.Коулмен касалликларнинг тўқсон фоизини узоқ давом этадиган муолажалар, дори-дармонларсиз ҳам енгиш мумкин, чунки организмнинг ўзи буларни енга олади, деб ҳисоблайди. Афсуски, ҳозирги одамларнинг аксарияти кўнгилдагидек дам олиш ва ўзини бўш қўйиб ётишни билмайди. Улар ўз ботинига туша олмайди. Касалликнинг симптомларини эмас, унинг сабабларини даволаш керак. Бунинг учун энг самара берувчи дори-дармонларни киши дорихоналардан эмас, ўзидан қидириш мақсадга мувофиқдир.

Диндор кишилар учун хотиржамликнинг энг яхши усули ибодат қилишдир. Профессор В.Силезиннинг маълумотларига кўра, ибодат қилаётган кишида электроэнцефалограммада уйқу ҳолатига яқин бўлган ҳолат – суст фаоллик пайдо бўларкан.

Ҳар бир одам учун ҳаётнинг мазмуни ва моҳияти – маънавий комилликка етишишдир. Бу кишининг ўз онгида некбинлик, яхшилик, фидокорлик туйғусини тарбиялаш, худбинликнинг ҳамма кўринишларидан воз кечиш каби одатларни тарбиялаган ҳолда, оила ва жамият, табиат ва Тангри билан муносабатни тиклашдир. Бунда энг асосий омил – одамларга нисбатан меҳр-муҳаббат ва сабр-тоқат, ўзига ва атрофдагиларга хайрихоҳликдир. Доимо ўзингизни тарбиялаб боринг, тиббий маданиятингизни ошириб туринг, ижодий имкониятларингиздан фойдаланинг ва уларни ривожлантиринг, юқори маънавият ва ижодий тафаккурга интилинг. Бунинг соғлиқ учун фойдаси беқиёс эканлигини ҳеч ҳам унутманг.

Инсонни соғломлаштиришда ва саломатлигини мустаҳкамлашда психология ва дин катта аҳамиятга эга эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Тиббиёт, психология ва дин биргаликда ривожланиши керак.

Яна бир масала. Шифокорларимиз беморларга уларнинг моддий имкониятларини ҳисобга олиб ёндошсалар яхши бўлар эди. Қадимда ҳам табиблар хизмат ҳақларини беморнинг моддий аҳволидан келиб чиқиб олганлар. Мол-мулки сероб бўлганлардан бойларга нисбатан кўпроқ пул олганлар, камбағаллардан эса камроқ, баъзан уларнинг чин дилдан билдирган ташаккурлари ҳам ҳақ ўрнига ўтган. Ҳозир ҳам шунга амал қилсалар нур устига нур бўлар эди.

Абдукарим УСМОНХЎЖАЕВ

Дунё – кенг...

ЎЗИ ТАРИҚЧА, БИРОҚ...

Ҳаёт тасодифларга тўла. Бироқ ҳеч ким кўчада кетаётганида бошига метеорит тушади, деб ўйламаса керак. Сирсиноатларга тўла бу оламда, шубҳасиз, шундай ҳодисалар ҳам рўй бериши мумкин экан.

Техас (АҚШ) штатидаги университетнинг зилзилалар пайдо бўлиши билан боғлиқ муаммоларни ўрганаётган бир гуруҳ тадқиқотчилари ҳеч ким кутмаган шундай хулосага келишди: ҳозиргача кутилмаганда рўй берган ер силкинишларининг маълум қисми ер остки қатламларида юзага келадиган ҳаракатлар оқибатида эмас, балки жуда кичик (буғдой дони ҳажмидаги) фазовий жисм – метеоритларнинг Ерга келиб урилишидан ҳосил бўларкан.

Ҳажман ниҳоятда кичик бўлишига қарамай, бу метеоритларнинг ҳажми бир неча тоннани ташкил этаркан (уларнинг зичлиги қўрғошиннинг зичлигидан ўн триллион марта ортиқ). Фазодаги учиш тезлиги эса, кўз илғамайдиган даражада шиддатлики, бундай само «ўқлар»и Ерни тешиб ўтиб кетиш қобилиятига эга, дейишади олимлар.

Бундай кутилмаган хулосага келишда мутахассислар 1993 йили содир бўлган икки ҳодисани далил қилиб келтиришади. Ўшанда тариқдан сал каттароқ метеорит Антарктида қаърига кириб (буни сейсмик асбоблар қайд этган), йигирма олти секунддан сўнг Ҳинд океани ҳудудидан тешиб чиқиб кетган. Бошқа бир митти метеорит эса ўн тўққиз секунд ичида Тинч океанидан Атлантика океанигача бўлган масофани босиб ўтган.

Маълум бўлишича, «митти ракета»лар коинот қаърида юз берадиган улкан портлашлар туфайли пайдо бўларкан.

Тўғри, олимларнинг бу ғаройиб ҳодисани кашф этганларига тасанно айтса арзийди. Бироқ олимлар бундай мўъжаз офатлар қачон ва қаерни нишонга олишини аниқ айта олишмаётир.

ЧОЛЛАР АСРИ ЯҚИНМИ?

Ҳисоб-китобларга қараганда, кейинги юз йил давомида Ер юзи аҳолиси олти миллиарддан ўн-ўн икки миллиардгача кўпаяр экан. Шундан кейин аҳоли сонининг ўсиши тўхтаркан.

Профессор С.П.Капицанинг фикрига кўра, бу вақтга келиб Ер юзи аҳолисининг қариш жараёни бошланади. Бу жараён яна юз, юз эллик йилдан кейин анча кўзга ташланадиган ҳолатда намоён бўларкан. Мана, ўзингиз таққосланг: 1950 йили 80 ёшдан ошган кексалар 1 фоизни, 65 ёшдан ошганлар 8 фоизни, 14 ёшгача бўлган болалар эса 35 фоизни ташкил этган. 2150 йилга келиб эса, болалар сони кескин камайиб кетади, кекса ёшдагилар эса аҳолининг қирқ фоизини ташкил этади. Бундай демографик кўрсаткич тараққий этган мамлакатларга ҳам, ривожланаётган давлатларга ҳам бирдай тааллуқли бўлади.

Олимларнинг кузатишларига қараганда, инсоният ҳозир тараққиётнинг мутлақо янги босқичига кириб бормоқда. Инсон Ер юзида пайдо бўлган даврдан бери унинг сони муттасил ўсиб борган. Энди эса бу жараён яқин юз йилларда тўхтайди. Бу эса инсон ҳаёти омилларига таъсир этмай қолмайди. Шунингдек, бу таъсир маданиятда ҳам, авлодлар ўртасидаги муносабатларда ҳам сезилади. Ишлаб чиқариш муносабатлари, иқтисодиёт структураси ўзгаради.

Бироқ бу жараён тараққиётни тўхтатиб қололмайди, дейди С.П.Капица, балки ривожланишнинг янгича, бошқа шакллари излаб топилади. Айни пайтда олимлар бу изланишлар сифат ўзгариши томон йўналишини таъкидлашмоқда, демак, инсоният сон жиҳатдан эмас, сифат жиҳатдан ўзгаришга юз буради.

ЭНДИ ЁМҒИР ПИСАНДМАС

Норвегиялик ишбилармон йўловчилар учун яна бир қулайлик яратишди ва бу янгилик Европа мамлакатлари пойтахтларида жуда қисқа муддатда оммалашиб кетди.

«Верденс ганг» газетасининг ёзишича, бергенлик фуқаро Эйнард Хавеленд ёмғирдан кўп азият чеккан экан. Ҳар гал кўчага юмуш билан чиққан Хавеленд шамсиясини ёддан чиқариб, жиққа ҳўл бўлар, бу ерларнинг серёмғирлиги унинг ташвишига ташвиш қўшарди. Охир-оқибат Хавеленд бу ноқулайликнинг чорасини топди: у шамсия сотадиган автомат қурилма яратди. Бу автомат қурилмалар ҳозир Европа мамлакатлари йирик шаҳарларида кенг ишлатилмоқда.

Дастлаб бу қурилманинг еттитаси Берген шаҳри кўчаларига ўрнатилганда кўпчилик Хавеленд ихтиросига шубҳа билан қараган эди. Бироқ саноқли кунлардаёқ автомат қурилмадан олти минг дона шамсия харид қилинди. Айни пайтда Лондон, Амстердам ва Копенгаген каби шаҳарларнинг фуқаролари бу қулайликдан ғоятда миннатдор.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Аҳмад Алиевга умр йўлдоши

МУНИРА аянинг

вафоти муносабати билан ҳамдардлик изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси, профессор, фалсафа фанлари доктори Маҳмуджон Нурматовга ўғли

ЖАВЛОНБЕКнинг

бевақт вафот этгани муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Чилонзор туман маданият ишлари бўлими Маннон Уйғур номидаги Санъат институти профессори

Омон АБДУРАЗЗОҚОВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор қилади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 133-49-93; 136-56-56

Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи
Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА
Саҳифаловчи — Илҳом ЖУМАНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот кўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г— 470. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—6365.